

ጋባ ስታት

Language Planning

ተኪኤ ዓልበኪት
Tekie Alibekit

አሰሎ 2019 Oslo

ክማና

ጋባ ስታት.....	1
ይና በለድ ኤርትራዊር ጋባ ስታት አወያኸኹ ግን፤	7
ብሊና ጋብ ግእዝድማ እማ ላቲንድ ከተብሰን ኪዳኸን	16
ብሊን ግእዝድ ከተብሰን ኪደኮ ያኸ ቋላ.....	17
ላ ጋባ ክታብትሲ ተኪን ዩነስኮሲ ስኮራኸ ቋላ.....	32
ብሊን ግእዝድ ከተብሰሮ እስተኸ ምሕልል	33
ብሊን ላቲንድ ከተብሰን ኪደኮ ያኸ ቋላ.....	41
ብሊን ላቲንድ ናከተብሰና ተለይደው አጭጉም	45
ለመለም ፍደላት ግእዙሲ አረርኒል.....	45
ጭ' መም (Summary).....	49

አልብዲሰና

እና ክቱብ ኒል ሀምባኸ ክማና፡ ግርጋ 05.05.19ትልድ፣ ግርጋ 28.11.19
አኸታሲክ፣ 14 ኡናራተል በንሰ፡ ራድዮ ጃሀራይትል ስኮሮ እርጋኸ
አኸት አልብዲሰከን።

ተ. 9.

ጋባ ስታት

ተኪኤ ዓልበኪት 2019

Language Planning by Tekie Alibekit

ጋባ ስታት ወሪ ጋባ ይማም (Language planning or policy) ይስቱንሲክ፣ ላ በለድል ጋብስተው ጋብሲ ዳበርድኒል ደ'ለማኸ ስታት፣ ኒሶናኸር እን በለድል ጋብስታ ጋበልድ፡ አዊ አካንዲ፡ አወያ አዋይንዲትል ጋብ አወን ጋብስቲሮ ወሪ ተበትሰሮ (ነፍዕስትሮ) ዋኔት ሓ'በራኸ ወሪ መርሓኸ ስታት ወሪ ይማም ግን። ሲሪኸድ ላ በለድ ናትናቱር ጋብ ገሪው ጋብስታኸሉ (multilingual) አከን፣ እና ጋብ ኔን እን ናት ጋበው ከዋ ብጅኸሰነክር፣ እን ደወልወል ወሪ ዞና ናው ጋብስታኸሰነክር፣ እን ይማም/ምምሕዳር በለዱኸሉ አወያ ደርብድ ተበትሰሮ ዋነትሎም ሓ'በሪከ። ጋባ ስታት እን ሚሪ ላ በለዱኸድ መቅሪሕሶ ደ'ለማኸዲ፣ እን ፍትሕ በለዱኸ ወሪ ቅዋምል (constitution) ከተብሶ ስኩራኸዲ ስታት ግን። እና ጂጋ ኒል እን እዲኒል እዳናኸድ ተበትሰነው፡ ናትናቱር ጋባ ስታታት አወየው አኸት በርህድኒ ደንቢ፣ ይና በለድ ኤርትሮዮር ጋባ ስታት አወያኸ ግን? ኤርትሮዬል ጋብስተው ጋብ ናውክ፣ እን ናው አረርሳ ደወልወሊ ውቃም ከሚሮኸር፡ ኤርትሮን ናውክ ጋብሲ ቋላኸድ እኩሊታኸ ዓቅም ከሚድኖኸር፡ አካ ክደምትልክ ባቅግን አኸኖ አርስድኖኸር ካባኸ ጋባ ስታት ህምበከማ? የው ወንቀራታትሲ ጉድኖ ጂግስቲኖ ግን። ደንጎቢልኻ ብሊና ጋባ ክታበት ግእዝ ፍደላትማ ኪዳኸን እማ ላቲንድ? ያኸ ጂግስ ጉድነድ፡ ብሊንሲ ላቲንድ ከተብና እና ግም ናንዱውድ አወያ እጭጉም ናዕስኸንሎም ዋነት እዳናኸድ ጂግስቲኖ ግን።

ጋባ ስታት ውሪና ኒኹ እዳናኹዲ፡ ገሪ ደርፍፍድ በርህሮ ገረሳኹዲ ድኳ አከን፣ እና ጂጋ ኒል እን እዲኒል እዳናኹድ ተብትስቡተው ወሪ ናትካሩ ይስተው፡ ለጋ ደርፍፍ፡ ወሪ ዓገላት ጋባ ስታቱ፣ እስታቱስዲ፡ ኮርፑስዲ (Status Planning and Corpus Planning) ይስተው፡ አወየው አኸት ሲደኑ ናት ቋላኹድ ጂግስቲኖ ግን።

እስታቱስ ይስታኹ ጋባ ስታት፡ ላቅረን ወሪ ላ በለድሊ፣ ይማም ወሪ ምምሕዳር ሜሪሩኹሊ፣ ላ አካንልድ አሪ አካንሊ፣ እን ጋብ ገሪው ላ በለድል ጋብስተውልድ፣ አዊን ወሪ አወን ናልድ በለድቀኑር ናውክ ናድ ፈሀምስኻነው ትከር-ጋብ (official language) ይስቶ አርእስትሮ ሻኹን? አወን ናልድኻ እን ደወልወል ናው ጋብስታኹል፡ ጋብ አሪውዲ ሕበርሰ አኸን ናቱሲ ገርዳ በሀር ክመሰና አካኹን? የው ወንቀራታትሲ ወንተሳኹ ላ ለንካ ጋባ ስታቱኹ ግን። እና ስታት ነወያኹሲኻ እን ሜሪ ላ በለዱኹ ግን ኒት ደለምዳኹ ።

እን ሊኻር ስታት ጋቡኹ እን ኮርፑስ (corpus planning) ይስታኹ ስታት ግን። እና ስታት ኒል፡ ላ ጋባ ክታብትሲ ጠፍሕድናዲ ዳበርድናዲ፣ ቆላት ላ ጋቡ አዋኸ ከተብስሮ ክሜት (spelling) በርህድና፣ ኒሰናኸር ቆላታ እንድባ (dictionary) እን ጋቡኹሲ ደለምድና፣ እማ እን ጋበል አረርሳ ቆላት (lexicon) እዳኑ ፈረሰና ሃብና፣ ኔን ናውክ እና ኮርፑስ ይስታኹ ጋባ ስታት ንድ ደርብድ ወራትሊ እርግሮ ሻው ክደም ግን። እና ክደም ነወየውሲ ወራትሊ እርግስኒል፡ ላ በለድል እን ሚኒስትሪ ዓዳቱኹድ (ministry of culture) ወሪ አሪ ሚኒስትሪሲ፡ ላ ሸማገለ እና ክድመት ኒስ ወራትሊ እርግሰው “ጋባ ሸማገለ” (Language Council or Language Board) ይስተው የመምሰነኹ።

እና ጂጋ ኒል፡ እን እስታቱስ (Status planing) ይስታኹ ሰልፍድ ሀደግሳኹ፣ እን ስታታት ጋቡውል አካን በሀር ሻኹዲ፡ እዳናኹዲ ኒአክክድ፡ ጂጋ ይናኹ ሲረኹድ እና ስታት ኒል ተሻሰኹ አክሮ ግን። እስታቱስ ይስታኹ ጋባ ስታት ሰኳትል በንሰኩ። እና ሰኳ ኔልድ እን ሰልፋኹ፡ ላ ጋብድ ፈራኹ ወሪ ላጋብናር (Monolingualism) ይስታኹ ስታት አኩ፣ እን ሊኻር አ-ክሊትና ወሪ አ-ኩልናር ጋቡኹ (Equal Linguatism) ይስታኹ ግን። እን ሲኹር በናኻ፡ አኻ ደወልወልክ ወሪ ዞክክ እን ኒድ ጀረብዳ ጋብሲ ነፍዕስታኹ (National or Regional Language System) ይስታኹ ደርብ ወሪ ዓገል ሻኹ ስታት ግን።

እማ ናን እና ሰኳ በን እስታቱስ ይስታኹ ጋባ ስታቱ አወየው አክነት ላኹላኹድ በርበርኖ ቋልኖሎም ግን። እን ሰልፋ ስታት ጋቡኹ፡ ላጋብናር (Monolingualism) ይስታኹ ግን። ውሪና ኒኳ፡ ላ በለድሊ እን ይማም ወሪ ምምሕዳርሊ፡ ኒሰናክር ምሀሮትል፡ ኒዳግልር እን ሸቃን በለዱኹዲ፡ እካ-ወጨም ነቢርዲትል፡ (economic and social life)፡ እን በለድል ጋብስተው ጋብ ገራውልድ፡ ላ ጋብሲ ናቱሲ ፍሪርዶ ከው ናውክ ላት ተበትሰነው ትከር-ጋብ (official language) ይሮ፣ ናት ካያ ተበትራኹ ደርብ ወሪ ዓገል ግን።

እና አወት ሀደግሳኹ፡ ላ ጋብድ ካያ ፈራኹ ወሪ ላጋብናር (Monolingualism) ይስታኹ ዓገል አወያኹድ ከደማኹን? ወሪ አወያ ደርብድ ወራትሊ እርጋኹን? ይኖ ወንቀርነን፣ እና ተለየው ሰኳ ደርፍፍድ ወራትሊ እርግሮ ገረሰት ቋልኖ ግን። ኔልድ እን ሰልፋኹ ላ በለድል መንደርተው ከወልድ፣ እን ከው ናብጅኻክ ጋብነው ጋብሲ ተበትና ግን። ህምቡንትክ ናን እን በለድቀርልድ 80% ወሪ 90% (ሊክልድ)፡ ወሪ ናስሻ በጀኸው

ጋብነው ጋብ ዋነን፣ ብጅኻነስክ እና ጋብ ነወየው ወንቀራ እንገት እን በለድል ትከር-ጋብ (official language) ይስቶ ከደመኑ። ንድኻ እና ላ ጋብ ኔን፣ እን በለድ ኒድካል ገርዳ በሀር ሻው አኾ ከለብርሰኑ። እን ከው ዑቀቱሲ ጋብስታ ጋብ አሪውኻ ወግምሊ ወሪ ሰህምሊ ትወገው አኾ ሸሊቶ ከብተኑ ይና ግን።

እና ላ በለድ ይማም ወሪ ምምሕዳር ኒድካል፣ ላ ጋብ ከው ገሪውድ ጋብስተውሲ ካዖ ነፍዕስትኒ ስታት፣ ላጋብናር (Monolingualism) ይስታኾሲ ፈሀሚስሮና፣ ወሪ ህምቡርሰና አኻሮልና ገሪሰው፣ ኤውሮጲ ቅረናትልድ ፈረንሳዲ፣ ፖርቱጋልዲ፣ ስዊድንዲት ሀደግኖ ገሪስነኑን። እና ቅረናት ኔል፣ እን ላ ጋብ ጋብው በለድቀር ብጅኻ ናኾ 80% ወሪ ናአወይሲ ገእየው ናአክነድ፣ እን ፍትሕ በለዱኾል (constitution)፣ እና ጋብ ኔን፣ እን በለድቀር ናውክ ላገሽ ኒልክ ነፍዕስተነው በለድ ጋብ ይስቶ ከተብሰኑ። ወሪ ይኽ ከተብሰጊኻር፣ ሀደግስጊኻር (de facto) እን ከው ገሪውድ ጋብስታ ጋብ፣ እን በለድል መንደርተው ከው ናድካ ጋብሰና አኾ ከለብርሰኑ ይና ግን።

እና አወት ሀደግሳኾድ ዳግል፣ እን ሊኻር ደርብ ወሪ ዓገል ላጋብሲ ካዖ ተብትኒኾ፣ ላጋብናር (Monolingualism) ኒድ መሀድሰሮ ገሪሳኾ፣ እድንዱትና “Internationalization” ይስታኾ ግን። እና ዓገል ኒል፣ እን ይማም በለዱኾሊ ከው ናውክ ላት ነፍዕስተና ትከር-ጋብ “official language” ይስቶ ሜሪር ክድመት ኒድካል መዓሊል እርገው፣ እን ጋብ በለድቀር ጋብነው አኻጊ፣ አሪ ጋብ በሪልድ እንተው አከን ግን። ገሪ ቅረናት አፍሪቂውዲ፣ አስዪውዲትል፣ እን በለድል ገርዳ በሀር ሻው ትከር-ጋብ (official language) ይስተው፣ እን ኮቀር ጋብና ጋብ

አኸቢ፡ እን እማና ሺራኸልድ እንትፍ፡ እን በለድሲ መለኩ ሰሻውድ ጋብ፣ እንግሊስ ጋብደው፡ ፈረንሲ ጋብደው፡ ፖርቱጊስ ጋብደው አራውደው አኸ አረርሰኩ። ህምቡርትክ ናን፡ አፍሪቂል 22 ቅረናት እንግሊስ ጋብሲ እን ይማም በለዱኸ ኒድከል ትከር-ጋብ (official language) ይኖ ተበተነኩም። ኒሰናኸር 21 ቅረናት ፈረንሲ ጋብሲ ተበተነኩ። 5 ቅረናትካ ፖርቱጊስ ጋብሲ ተበተው አረርሰኩ። እና ቅረናት ነወየው አፍሪቂውልድ እንግሊስ ጋብሲ ናበለድል ትከር-ጋብ (official language) ሀቢነ ነፍዕስተው ናይጀርያዲ፡ ኡጋንዳዲት ሀደግኖ ገረሰነኩን።

እን ሲኸር ደርብ ወሪ ዓገል፡ እን ይማም ወሪ ምምሕዳር በለዱኸሊ ላ ጋብሲ ካያ ነፍዕስትና ላጋብናር (Monolingualism) ይስታኸ ኒድ መሀድሰሮ ገረሳኸ፣ እን በለድል ከው ኡቀቱ፡ ደአም እን ብሪል ናድካ ጃብ መንደርቱ ሰሻው ብሪቀር (Indiginous) ይስተው ጋብና ጋብሲ፣ ከው ናውክ ክንተሰነሎም ሀብረ ናት ተበትና፤ ወሪ ይኸ ጋብ እማና ክረውሲ ሊኸር ሓሰሰይድሮኸር ጉድሮኸር ከው ክንታሰነሎም ሀብረ ናት ተበትና፣ ቨርናኩላይዜሽን (Vernaculization) ይስታኸ ግን። እና ቨርናኩላይዜሽን ይስታኸሊ ህምቡርሰና ሀደግስሮ ገረስተው፣ እስራኤልትል እብራይስጥ ይስተው ጋብ፣ እማና ድዶ እርገው፡ ሊኸር ሪሕ ወንተሶ ክንትስተ፡ እን በለድቀር ናውክ ጋብና ጋብ አኸ ህምበኩ። ኒዳግልር ፍሊፒንሊ ታጋሎግ (Tagalog) ይስተው ከው እቀቱሲ ጋብስተው ጋብ፡ እንግሊስ ጋብዲ መጠቶ በለድ-ጋብ (National Language) ይስቶ ከይመከ እንኩኸ። እና ዓገል ኒን፡ እን ጋብ ላ በለድል ጋብስተው ገራውድ ነበክል ሕርሳ አርሰቢን፣ ላ ጋብ ናውክ ሕርሲተግነው ነበኩሲ ነፍዕስትና ኪደኩ ይስቶ ፍሪርሳኸ አኸት ደገምሰኩ።

እን ሊኻር በና ጋባ ስታቱኹ፣ ጃቢቶ ሀደግሰሰና ኡኩልናር ጋቡኹ (Equal Linguism) ይስተኩ። እና ኡኩልናር ጋቡኹ ይስታኹ ጋባ ስታት፣ ላ ጋብ ካያ አኻቢ፣ ጋብ ገሪው ላት አኹ፣ እኩል-እኩላ እን ይማም ወሪ ምምሕዳር በለዱኹሊ ገርዳ ክመሰና ሀባኹ ስታት ግን። እኩልናር ጋቡኹ፣ እን ላ በለድል አረርሰው ጋብ ገሪው ይማም በለዱኹል ከው ናውክ ላት ነፍዕስተነው ትከር-ጋብ (official languages) ይስቶ ከደመሰና ሃባኹ ዓገል ግን። እና ኡኩልናር ጋቡኹሲ ተበትሶ ከደመው ቅረናትልድ ሁምቡርሰና ስዊዘርላንድዲ፣ በልጅዩምዲ፣ ካናዳዲ ሀደግሰድኖ ገረሰነኩ። ስዊዘርላንድትል አመራ 1848ትልድ ተርዮ እን ፍትሕ በለዱኹሊ ጀርመን ጋብዲ፣ ጥልያን ጋብዲ፣ ፈረንሲ ጋብዲ እኩል-እኩላ ትከር-ጋብ (national or official languages) ይስቶ ከደመኩ። ኒሰና በልጅዩምትል ፈረንሲ ጋብዲ ፍለሚሽ ይስተው ጋብዲ፣ ካናዳልኻ ፈረንሲ ጋብዲ፣ እንግሊሲ ጋብዲ ኡኩልናርድ ከደመኩ።

እን ሲኹር በና እና እስታቱስ ይስታኹ ጋባ ስታቱኹ፣ አኻ ቆምዮትክ፣ ወሪ ይኸ አኻ ደወልወልክ ወሪ ዞነክ እን ኒድ ጀረብዳ ጋብሲ ትከር-ጋብ (official language) ይስተው ሀብ ተበታኹ (National/ Regional Language System) ይስታኹ ደርብ ወሪ ዓገል ግን። እና ስታት ነወያኹል ላ በለድ ገሪ ጋብ ናትናቱሩ ጋብስታኹሉ (multilingual nation) ይስታኹል፣ ላ አካንሊ ሲረኹድ ላ ጋብ፣ ወሪ ይኸ ላ ደወልወል ወሪ ዞኒል ላ ጋባ አወይሲ ጋብስተው አካን፣ እና ጋብ ኔን ላት መጢቶ እን ዞኒል ከው ናውክ ላት ተበተነው ትከር-ጋብ (official languages) ይስቶ ከደመኩ። ናኸኻ እን በለድል ጋብስተው ጋብ ናውክ፣ እን ናው ጋብስታ አካንሊ ውቃም ሻው አኻ ከደመክ። ኒን ንሰና አኻ ጥኑ ደአም፣

ላ ጋብ ወሪ ላዶንትክ ላ ጋባ አወይሲ ናድክልድ ሲረ ፍሪርሱ፡ በለድ-ጋብ (National Language) ወሪ ትከር-ጋብ (official language) ይስቶ፣ እን በለድቀኑ ናኹርክ ክንተነሰነሎም አክኩ። ንድካ እን ዞሏካ አካ ጋብክ ናገርዳ ሻኩ። እን ይማም በለዱኹ ኒትክሲ ቋላኹልካ ላ ጋብ ናድካ አወይሲ ገርዳ በሀር ሻው አክኩ ይና ግን። እና ስታት ነወያኹ ህንዲትል፡ ናይጀርዬል፡ ጉላ (south) አፍሪቂል ከደመኩ። ኒሰናኸር ናን ደንቢረድ ኢትዮጵዬል ተበትሰኩ ወሪ ወራትሊ እርዝኩ እንኩኹ።

እና ስታት ኒን እን ላ በልድል ጋብ ገራውድ ዋንትና (Linguistic Pluralism) ይስታኹሲ ከለብራኹዲ፡ ኒት ወግምሊ ቱሶ ከደማኹዲ ግን። ንድካ እና ስታት ነወያኹ እን ጋብ በለዱ ናኹርክ ከደምሮኸር፡ ዳበርዶኸር በኸት ክመሰና ሃባኹ፡ ኒሰናኸር እን ይማም/ምምሕዳር በለዱኹሊ፣ እን በለድል ጋብስታ ጋብ ናውክ ገርዳ ወሪ ውቃም ክመሰና ሀባኹ ይማም ግን። ኤርትራዬል ፍሪስርድ ሻኹ ጋባ ስታትካ፣ እና ስታት ነወያኹ ግን።

ይና በለድ ኤርትራየር ጋባ ስታት አወያኹ ግን

ሰልፍድ እን አን ደለይዳኹድ ዋዲሕድ እዳንዶ ኤርትራዬል ጋባ ስታት (Language planning or policy) ይስታኹሲ ሓበራኹ ክቱብ ገራኹ ቋልስትላ። እን ላኹ ናንሱክ ቋልስታኹ፡ «ተምቢህ ወሪ አዋጅ ስታት ምህሮኖኹ ኤርትራል» ይስታኹ፣ ሜሪ ኤርትራዬኹ ወክቱኹ ግርጋ 2 አርባ ሸከሪትል 1991ሲ ፍዳኹ እና ተሊያኹ ተምቢህ ግን።

(Declaration of Policies on Education in Eritrea by the Provisional Government, which was issued on October 2, 1991)
እና ተምቢህ ወሪ አዋጅ ኒን “ኤርትዬል ጅርምቢ ምህሮር ዕምርሊ ገእየው ናውክ፡ ናገከር ጋብድ መሀርስድኖ ሻኸኑኸ” (all children of school age to be educated in their mother tongue) የኮ። ኒሰናኸር እን ፍትሕ በለዱኸ (constitution) 1997ትል ከተብሳኸትል ትልማ 4ርሊ፡ (Article 4) እኩልናር ኤርትሪ ጋብ ናድካኸ እብርሳኸ ወሪ guaranteed ግን፡ (The equality of all Eritrean languages is guaranteed.) ያኸ ህምበኩ። ኒዳግልር ደኩክ-ደኩክ ኤርትሪ ጋብ ናውክ እኩላ ግን፤ ትርግርኛዲ፡ ዓረብዲኻ ጋብ ክድመቱ (working languages) ግን ይስቶ ሀደግሰኩ።

እማ እና አወት ሀደግሳኸድ “ጅርምቢ ምህሮር ዕምርሊ ገእየው ናውክ፡ ናገከር ጋብድ መሀርስድኖ ሻኸኑኸ” ያኸ ሜሪር ተምብህድ፣ አመራ 1997ዲትል ተርዮ፡ ምህሮ ሰልፋ ቀሓቱኸሲ (elementary school) ኤርትራ ኒድከል ጅርምቢ ናገከር ጋብድ መሀርስነት አልብርሳኸ ግን። የዋ እምን ግን፡ ጅርምቢ ምህሮ ሰልፋ ቀሓቱኸሲ ናገከር ጋብድ መሀርሱኑ፡ ላገፍድኻ ምህሮት ተርሱኑ፡ ጋብ ናው አርእግነውድ ተርስኒልድ፡ ናገከር ጋብድ ስዳወኩሎም። ሊኻር ገፍድኻ እን ጅርምቢ ናጋብ ውቃም ሻው አኸት አለለይነድ፣ ናሹትል እምነሰና ሀበትሎም፡ ጅርምቢ ልግድሲ ተብደው ምሁራን ሓበረነኩ። ሲኸር ገፍድኻ ከዶ እን ጋብሲ ዳበርድኒል ገርዳ በሀር ክሜት አርእስታኸ ግን።

ላ በለድል አረርሰው ጋባ እኩልናርሲ ቋላኸድ ደአም፡ እን ጅርምቢ በለዱ፡ ምህሮ ሰልፋ ቀሓቱኸሲ ናገከር ጋብድ

መሀርስድኖ ገረሰው ናኦክኑድ ካያ፣ ኤርትራል ጋባ እኩልናር ህምበኩ ይስትሮ ገረስተላ። ጃቢቶ ጋባ ስታትሊ ሀደግሶ እርገሰና፣ ጋብ ላበለዱ ናውክ እኩላ ግን ይስትሮ ኣከን፣ እን እኩልናር ጋቡኹ ይስታኹ፣ እን ላበለድል ኣረርሰው ጋብ ናውክ እኩል-እኩላ፣ እን ይማም በለዱኹል ትከር-ጋብ (official languages) ይስቶ ከደመሰና ሃባኹ ዓገል ግን የኩ። ይና በለድ ኤርትራያትል ንኪ እን ወራትድ ቋልስታኹድ ደኣም፣ እን ላጋብ ናቱሲ ገርዳ በሀር ኣሮ ይማም በለዱኹ ኒድክል ከደመው ትግራኒ ጋብ ካያ ግን። ኒንኻ እን ፍትሕ በለዱኹ (constitution) 1997ትል ከተብሳኹል፣ እኩልናር ኤርትራ ጋብ ናድካኹ እብርሳኹ (guaranteed) ግን ያኹሲ ወራትድ ቋሊሳኹ ኣኻላ።

ኤርትራዬል 9 ናትናቱር ጋብ ጋብስተው ናኦክኑድ፣ እና ጋብ ኔስ እኩል-እኩላ እስረ፣ እና ስዊትዘርላንድደውል ኣከሰና ናትክ እን በለድል ትከር-ጋብ (official languages) ይሮ ከደሚስቶሎም ድኳ፣ እና ናን ዳበርኒል ህምበው ኤርትራየርሰና የው በለዳትሊ ኣሸኻኹድ ወራትሊ እርግስቶሉ ስዳዋኹ ኣከላ። ይና በለድ ኤርትራዬል እን ስዳዋኹድ ከደምሮ ገረሳኹዲ፣ ኤርትራየር ጋብ ናውክ ውቃም ክመሰና ሀቢሮ ገረሳኹዲ፣ እን ሲኹር በና ስታት ጋቡኹ ይኖ ሀደግናኹ፣ ኣኻ ደወልወልክ ወሪ ዞነክ፣ እን ኒድ ጀረብዳ ጋብሲ ትከር-ጋብ (official language) ይስተው ሀበ ነፍዕስታኹ (National/ Regional Language System) ይስታኹ ደርብ ወሪ ዓገል ፍሪርሳኹዲ ናትክሲ ገንዕዳኹዲ ኣኸርድ።

እን ጃቢቶ ሀደግሶ እርገሰና፣ እና ስታት ነወያኹል፣ ላ በለድ ገሪ ጋብ ናትናቱሩ ጋብስታኹሉ (multilingual nation) ይስታኹል፣ ኣኻ ጋብክ እን ዞና ወሪ ወረባ ናው ጋብስታኹል፣

እን ይማም/ምምሕዳር በለዱኹል ገርዳ ክሚሮ ሻኩ ያኹ ግን። እን ዞኒል አረርሰው ጋብ፡ ናዞኒል ኣካን በሀር አረሩ፡ በለድ ቀሓትድ ደአም ላ ጋብ ወሪ ለጋ ጋብ ፍሪርሶ ትከር-ጋብ በለዱ (official languages) ይስቶ፡ በለድቀኑር ናውክ ክንተነሰሎም ኣከከ። እና ዓገል ነወያኹል፡ ኣኻ ጋብክ ሲረኹድ፡ እን ደወልወል ወሪ ዞና ናው ጋብስታኹል አረርሰው መካትብ ሜሪሩሊ፡ ኒድክስጋ እን እካ ይማምሊ ገርዳ በሀር ሻው ፍርድ ልሻንትደው፡ እስብዳልያትደው፡ ኣሪ መካትብ ሜሪሩ እክሲ ዓወነውዲትል፡ ገርዳ በሀር ኣሮ ከደመሰና ኣከከ። ኒዳግልር ባሕሮታትዲ፡ ዕግሎታትዲትል እን ጋብ ናውክ ኣከከልናርድ ገርዳ ክመሰና ኣከከ። ህምቡንትክ ናን፡ እና ስታት ነወያኹድ ደርብድ፡ ብሊና ጋብ እን ዕርዲሪልድ በሪል አረርሰው ደገጊትል ካያ ግንዲቶ ከብተጊ፣ እን ብሊና ብሪል አረርሰው ዕርዲራት፡ ዔላበርዕድዲ፡ ከረንዲ ሓጋዝዲ አሪውዲትል፡ እን ይማም ወሪ ምምሕዳራት እና ኣካናት ኔዱሊ፡ ትግርኛ ጋብዲ መጢቶ፡ ብሊን ኒሰናኸር ትግረ፡ ገርዳ ክሚሮ ዋጅብዲ ናይዲ እርጉኹ ይና ግን።

ኤርትራል እን ስታት ጋቡኹሲ ቋላኹድ እና አወት ሀደግሰሰና፣ እን ጋብ በለዱ ናውክ፡ ሲረኹድ እን ናው ጋብስታ ደወልወሊ ገርዳ ክመሰና ሀባኹ (National/ Regional Language System) ይስታኹ ጋባ ስታት ዋኒጋኹ ኒኣክና ካያ ኣኸጊ፣ ዕባብድ በለድቀኑር ናኹርክ ላት እኸሪርሊ ናድ ፈህምስኻነው ትከር-ጋብ በለዱ (official language) ኔን ግን ይስቶ ዋድሕድ ናሓበርሰና ብና ከዶ፣ ጨገም በሀርኮት ናዕሶ ዋኔት ከሰተኹ ኣኸላ።

የዋ እምን ግን ትርግርኛዲ፡ ዓረቢራዲ ክድመት ጋብ

(working languages) ይስቶ ማሪሲ ሀደግሱኸ። እና ጋብ ኔን ኤርትራዬል ክድመት ጋብ ግን ይስቶ ደንቢ፣ ኤርትራዬን ናውክ ክንቲድኖሎም ወሪ መሀርሰድኖሎም ጀረብዳኸዲ፡ ዋጅብዲ እርጉኸ። ውረድ በለድቀኑ ክድመትሊ ኣኸን በለድ ይማም ኣሪኸ፣ ኒድከል፡ እኩል እኩላ ዳበርድኖኸር፡ በኸት ክድመቱኸ ኣርድኖኸር ኣከነን፡ ጋብሲ ቋላኸድ እኩል-እኩላ ዓቅም ወሪ ግርስ ክሚድኖ ሻኸኑኸ። ናን ቋልስታኸድ ደአም፡ እን ትግርኛ ጋብው ካያ ግን እና ጋብ ኔስ ናኸር ጋብሰና መሀርሰውሎም። ንድኻ እና ጋብ ኔን እን ይማም/ምምሕዳር በለዱኸል ኒድከል ተበትስስተው ናው ካያ ኣኸኑዲን፡ እና ጋብ ኔስ ጠፍሕዶ ጋብጋኸዲ፡ ከተበጋኸዲ ክድመትል ዋርዲቶ በኸት ኣርዶ ገረሰገት ዋዲሕ ግን። ንድኻ እና ጨገም ኒን በለድቀኑ ነበክል ጋባ ዓቅምሲ ቋላኸድ እኩልናር ብና መሀዶ ኒዋንትና ከስተኸ ኣኸላ።

የዋ እምን ግን፡ እን እኩልናር ጋቡኸ ያኸ ሊኻር ስታት፡ እን ኒስኹ ሓበረሰና ኤርትራዬል ሰልፍድ ፍሪርስርድ ሻኸ ኒ ተከከ። ደአም እን ጃቢቶ ሀደግሰሰና፡ እና ኣፍሪቃዲ ኣስያዲትል ኣረርሰው በለዳትል ጋብ ገሪው ፡ ናበልኃ ከው እቀኑቲሲ ጋብስተው፡ ናበልኃ ከው ገሪውድ ጋብስተው ሻው በለዳትሊ፣ እኩልናር ጋቡኸ ይስታኸሲ፡ እና ስዊዘርላንድደው፡ ካናዳደውል ኣከሰና ወራትሊ እርግሰቶሉ ስዓዋኸ ኣኸገት ኩዶ ወድሖ ቋልስተከ። ንድኻ ግን እና ህኑድ ብሪል፡ ጉላ ኣፍሪቂል፡ ናይጀርዬል ኒሰናኸር ኢትዮጵዬል ተበትሰናኸ፡ ኣኻ ዞነክ እን ኒድ ጀረብዳ ጋብሲ ነፍዕስትሮ በኸት እዋኸ (National/Regional Language System) ይስታኸ ጋባ ስታት፡ ኤርትራዬልኸር ልሶ ከደምርድ ያኸ ቋላ ንስከራኸ።

እማ ናን እን ሰጧ ስታታት ጋቡልድ፣ ይና በለድ ኤርትራዬል ስዓዋኸድ ከደምሮ ገረሳኸዳ፣ አኻ ጋብክ ውቃምዳ ገርዳዲ ክመሰና ሀቢሮ ገረሳኸዳ፣ እን አኻ ዞክ እን ኒድ ጀረብዳ ጋብሲ ገርዳ በሀር እዎ ተበትሰሮ በኸት እዋኸ፣ (National/ Regional Language System) ይስታኸ ጋባ ስታት ኪድርድ ያኸ ቋለስ ወድሕድኒ ደንቢ፣ ይና በለድ ኤርትራል ላጋብ ወሪ ለጅ ጋብ ትከር-ጋብ (official languages) ይስቶ ሲረኸድ አርእስትሮኸር፣ ወድሕስትሮር ጀረብደኸማ? እማ ጀረብደላ ያኸ ጂጂል ካርኖ ግን።

እና ወንቀራ ኒስ ወንተሰኒል ካቢሮልና መታን፣ እን ጋባ ስታት ያኸ ይና ጂጂል፣ ሰጧ ስታታት ጋቡ ሀደግሰውል፣ እን ሰልፉኸ ላጋብሲ ካዶ ገርዳ በሀር እዋኸል አኸን፣ እን ሊኸር እኸልናር ጋቡኸ ይስታኸል አኸን፣ እን ሲኸር አኻ ዞክ ኒድ ጀረብዳ ጋብሲ ካዶ ነፍዕስታኸል፣ እና ስታታት ኔል ናድከል፣ ላጋብ ወሪ ላጋባ አወይሲ ትከር-ጋብ (official languages) ይስቶ፣ እን በለድ ኒድከል ከደመው ዋነትሎም ቋልንኸን። በጋ ኒልድ ጉኖ፣ ይን ፈሀምኖ ገረሰናኸ ላበለድል እን በለድቍር ይማም በለድኸል ዕባብድ አኸን፣ አሪ ክድመትል ናውክ ላት ናድ ፈሀምስኻነው ትከር-ጋብ (official language) ጀረብደት ሊኻንትል እስታኸ ጋር አኸላ። ንድኻ ይና በለድ ኤርትራያትልር፣ እን በለድል ጋብስታ ጋብ ናውክ፣ እን ናው ጋብስታ ዞኒል ገርዳ ክመሰና ሀብና ኒአካንሲ ዋኑ፣ ላኸ ለጅ ጋብ ኤርትራዩን ናውክ ላት ናድ ፈሀምስጂድኖ ገረሰነውሲ ፍሪርዶ፣ ኔን ኤርትራየር ትከር-ጋብ (official language) ግን ይሮ ዋድሕድ ሓብርና ከብተጋኸዳ ጀረብዳኸዳ አኸ ቋልስተኸ። እን ጃቢቶ ሀደግሰሰና፣ እን ትከር-ጋብ "official language" ይኒ አብልክ፣ ክድመት ጋብ (working languages) ይስቶ ሽኻስትሮኸር ገረስተኸ። እን ሓሰርዳኸ እና

ጋብ ነወየውሲ እን በለድቀኑር ናውክ፣ እን ናድ ጀረብደሰነሎም ክንቲድንሎም ወሪ መሀርስድኖሎም በኸት አረርሰሰና ሀብና ግን። ውረድ እን ጃቢቶ ይና ጂኒ ተርሊ ሀደግሶ እርገሰና፣ በለድቀኑር እና ጋብ ነወየው፣ እን ይማም በለዱኸሊ ዕባብድ ናድክድ ጀረብደውሲ ናውክ እኩለድ ናድ ከተብድኖኸር ጋቢድኖኸር ግርስ ክመግነን፣ አኻ ይማም ወሪ ክድመት ናበለዱኸሊ እኩለድ በኸት አርድኖኸር ሕበርሲድኖኸር ገረሰኒ ይና ግን። እን ኤርትራዩር ትከር-ጋብ (official language) አወን አኸሮ ሻኸን? ያኸ ወንቀረስ ወንተስኒል፣ ኤርትራዩር ህጃም/ታሪኽ ደኳኸሊ ውንትር ይና፣ ጋብሲ ቋላኸድ ጃቢቶ አወያ ይማም ሰጋኸን? ይሮ ባሓስና ካቢሮልና ገረሰኩ።

ኤርትራ ጅብናር ወሪ ምልክ ጥልያኑኸድ ዓንቀይል ሰኻራ ዳለትል፣ ንር ጋብ ናውክ ዳበርዶ አኸን፣ ይማም በለዱኸሊ ገርዳ ክሚሮ ነኸርስክ በኸት ሰኻለሎም። ጥልያን ዳለትል እን ኮቀኑር ኤርትራዩንድ ኡውስቱ ሰጋኸ ምሀሮ ሰጀር ምእብ (4th grade)ሲ ደኳኸ ሰኻ። እና ሰጀር ምእብ ገእያኸ ምሀሮ ኒንኸር፣ በደሮኻ ኤርትራ ኒድከል አኸገ፣ ከለላ አካናትሊ አኸ፣ ጥልያን ጋብድ ካያ እውስታኸ ምሀሮ እርጉኸ። ኒዳግልኻ ጥልያን ኤርትራዩንሲ መሀርድድኖ ይና አኸግኒ፣ ገለ ምሀሮ ከለላኸ ክንቲነ፣ ናክድመትል ካቢድኖሎም፣ ሲረኸድኻ መካትብል እንሻቅስድኖሎም ያኸድ እርጉኸ። ሊኻር እንሸክ እዲኒኸድ ሁመትሊ፣ ጥልያን አመራ 1941ዲትል ለተቅስግ፣ ኤርትራያ ይማም/ምምሕዳር እንግሊሱኸድ ዓንቀይል ቱሮሰና፣ ኮቀኑር እንሲን ትግርኛዲ ዓረቢራዲሲ መሀርስድኖ በኸት አርኑኸ። ምምሕዳር እንግሊሱኸድ ደንቢ፣ አመራ 1952ዲሲ ኤርትራ ንር ሹር ባይቶ ወሪ ፓርለማ ተከልዶ፣ ኢትዮጵያዲ ፈደረሽንድ

ቀረንሰራ ሁመትሊ፣ ባይቶ ኤርትራዊኹ ኤርትራየር ትከር- ጋብ (official languages) ትግርኛዲ ዓረቢራዲ ግን ዮ በዮኑኹ። ንድኻ እና ለጅ ጋብ ኔን ፈደርሽን ሁመትል ኤርትራየር ይማም/ምምሕዳርሊ ትከር-ጋብሰና (official languages) አኸ ከደሙ ሰኻኩ። አመራ 1962ዲሲ ኢትዮጵያ ፈደረሽን ውዑልሲ ሓንፈስሮ፣ ኤርትራየት ቀሰብድ ንር ዓንቀይል ቱስሮሰና፣ እን ትግርኛዲ ዓትረቢራዲኸር ከብተ፣ ኤርትራያ ኒድከል ምሀሮ ሰልፋ ቀሓቱኹ ኒድ እውስታ ጋብዲ፣ ይማም ወሪ ምምሕዳር በለድኹድ ጋብዲ ኒውክ አምሓር ጋብድ አኹኹ።

ኤርትራየር ሰውረት ሁመትሊ እን ለጅ ወጨማት ኤርትራየር ሕርየትሊ ለመለም ዩ እርገው፣ እን ይማም/ምምሕዳራት ሰውረቱኹሊ ናው ነውዕስቱኑ እርግና ጋብ አወን እርግኹን? ይኖ ወቀርነን፣ ጀብሀት ታሕሪር ሰልፍድ ድኳ ዓረቢራ ካያ ነፍዕስትሩ እርግረን፣ ደንቢረድ ደአም ዓረቢራዲ፣ ትግርኛዲት ነፍዕስትሩ እርግረት፤ ሸዓብየትካ ብጅካንሰክ ትግርኛ ነፍዕስትሩ እርግረት ደገምሰኩ። እማ ኒልድ ጉኖ፣ እና ለጅ ጋብ ትግርኛዲ ዓረቢራዲ ኔን፣ ኤርትራዊል ፈደረሽን ሁመትሊ አኸን፣ ሰውረት ሁመትሊ ዋድሕድ ኤርትራየር ትከር- ጋብ (official languages) ይሰቶ አኸን ይስትጊ፣ እና አካን ኒስ ወከሎ ከደሙ እርገው ናአክና ትብታኹ አኸላ።

አኸ ደአም እን ፈደርሽን ሁመትሊ አኸን ሰውረት ሁመትሊ ሰጅ ይማም ጋቡኹ፣ እን ኤርትራዊል ጋብስተው ጋብ ናውክ ዳብርዶኸር፣ ሓውኑ እርገን እን ናው ጋብስታ ዞኒ ምምሕዳራት ናድከል ገርዳ አሮ ከደምሮ፣ ወሪ መዓሊል እርግሮ በኸት እዋኹ አዋይን ሰኻላ። ንድኻ ሕርየት ደንቢ በደሮኻ ሓዲስድ

ኤርትራዊ ጋባ ስታት ደለምድነድ፡ እክ ኤርትራዊው ውራ ጀረበነት ተብድሮ አለለይነድ፡ እን እክ ኤርትራዊውሲ ገንዕዶ ላት ክስሮ ገረሳኹ ጋባ ስታት ደለምድና ፍሪሪሳኹ እርጉኹ። እን ፊደረሽን ሁመትሊ እርጋኹ ኤርትራዊ ጋባ ይማም፡ ወላ ድኳ ዕባብድ ኤርትራዊ ጋባ ናትክ ዳበርድናዲ፣ እን ጋብ ናውክ በለድ ይማምሊ ገርዳ ክማሰና ሀብነዲትል ነቃሰ እርገንሉ፣ ትግርኛዲ፡ ዓረቢራዲ ኤርትራዊ ትከር-ጋብ (official languages) ዮ ዋዲሕድ ኒበየንና ደአም፡ እን እንሰከር ዳለትል ጋብሲ ቋላኹድ እንትሮ ገረሱ እርገው አጭጉም በሀሊነልድ ናላኹሲ እንኮ እርገት ትብታኹ አኻላ።

ሕርየት ደንቢ ኤርትራዊ ጋባ ይማምሲ ቋላኹድ ለዶት ወሪ ንጃብክ ሰኻኹሲ ክሱሰንኻ ፊደረሽን ሁመቱኹሲ ወግምሊ ቱስነድ፡ ኒድክስኻ ደአም ኤርትራዊል ሓዲስድ ጋባ ስታት ደለምድነድ፣ እክ ኤርትራዊው ውራ ጀረበነት ተብድሮ አለለይነድ፣ እን እክ ኤርትራዊውሲ ገንዕዶ ላት ክስሮ ገረሳኹ ጋባ ስታት ደለምድና ጀረብዳኹ እርጉኹ። ኒንኻ በደሮኻ ኤርትራዊ ጋብሲ ዳበርድኒል መድ ምኹርኖ ከደመው ጋባ ሽማግሌ (language board or council) ይስተው አምራን ጋቡ የመምና፡ ኒደንብኻ እና ስታታት ጋቡ ጃቢቶ ሀደግሰውልድ፡ ኤርትራዊ ጋብ ኒድ የመምሳኹ ጋባ ስታት ዋዲሕ ደለምድና ጀረብደኹ። እና ጂጋ ኒስ ከምከምኒ መታን ናንኻር እን ጃቢቶ ወንተተረክ ሀደግሰሰና፡ እን ስታት ጋቡ እና ጂጋ ኒል ስኩረውልድ፡ እን አኻ ጋብክ ውቃምዲ ገርዳዲ ክመሰና ሀቢሮ ገረሳኹዲ፡ አኻ ዞነክ እን ኒድ ጀረብዳ ጋብሲ ገርዳ በሀር እዎ ነፍዕስትሮ በኹት እዋኹዲ፡ (National/ Regional Language System) ይስታኹ ጋባ ስታት ኪድርድ ያኹ ይቋሊል ጨቀጠኹን። እን ኤርትራዊል ዕባብድ ትከር-ጋብ (official

languages) ይስቶ ኤርትራን ናውክ ናድ ፈሀምስኻነው ጋብ አወን አኸን ያኸሉኻ። ይቃላ እን ፈደረሽን ህሙትሊ ከውሲ ላት ክስራ ያኸድ። ባይቶ ኤርትራዬው በየንናኸሰና። ትግርኛዲ ዓረቢራዲ አከን ኪደድ ያኸ ግን። ኒድካ ጃብ ደአም ጋብሲ ቃላኸ ጋር ከዋ አወናርዲ እንሸሸውሶ ፈራኸ ኒአክነድ። እክ ኤርትራዬው ውራ ጀረበት ወንቀርነድር ተብድነድር። እን በለድል አረርሰው ጋብ ናትክ ዳበርዳኸዲ። ከዋ ናይሲ ተከዋኸዲ። በልድቀርሲ ላት ክላኸዲ ጋባ ስታት ደለምድና ግን እን ጀረብዳኸ።

**ብሊና ጋብ ግእዝ ፍደላትድማ
እማ ላቲንድ ከተብሰን ኪዳኸን**

ብሊና ጋብ ግእዝ ፍደላት ከተብሰንማ ኪድርድ። እማ ላቲን ሓለጋትድ? ያኸ ወንቀራ። በላይን ናትክሲ ጋብላኸዲ ሓሰርዳኸዲ ወንቀራ ግን። እና ወንቀራ ኒን ከዶ ናን ደንቢረድ ተርያኸ አኸጊ። ጃቢቶ ኤርትራ 1991ዲሲ ንር ሕርየት አርዶሰና። እማ “ኤርትራዬል ጀርምቢ ምህሮር ዕምርሊ ገእየው ናውክ። ናንከር ጋብድ መሀርስድኖ ሻኸኑኸ” ይስቶ ተምብህሰሰና፤ ብሊና ጋባ ክታብት። ወሪ ምህሮ ብሊናኸ ፍደላት ግእዙውድማ። እማ ሓለጋት ላቲኑውድ አኸሮ ሻኸን? ያኸ ቃላ እዳናኸድ ድኳ ጂኒል ገሞ በላይን ኮራዲ በራዲትል መንደርተው ጂኻስተግንገሉ። እን ሓሳብ 1991ደውልድ ተር ዮ። ወሪ ይኸ ኒጃብኸር ከው ገሪውሲ ሓሰርዳኸዲ ተርህዳኸዲ ጋር እርገት ከስተኸ አኸላ። ውረድ ላጋብ ንጃብክ ክታብትሊ ቱጊ አብድ ካያ ጋብስቱ ዲወውድ ክታብትሲ ተርስሩ፤ እን በለድዲ ደወልወልዲ ላእካ ወጨም ኒል አረርሳኸሲ። ኒሰናኸር እን ክኒ (tradition) ንጃብክ እርጋኸሲ ወግምሊ ቱስነድ። አወያ ፍደላት ነፍዕስትረን።

እን እካ ወጨም ኒድክድ ትክሰ ነፍዕስትሮ ገረሳኹን ያኹድ
ጂጋዲ ተብድናዲ ጀረብዳኹ ጋር አኸውድ ግን።

ብሊን ግእዝድ ከተብሰን

ኪደኮ ያኹ ቋላ

ምህሮ ብሊናኹ ክኒር ልቫንትተል አመራ 1997ዲሲ ተር
ይገር ጃብ፡ ሽጉን በጃኸን ብሊንድ ፍደላት ግእዙውድ ከተብሰው
ክቱባን ሰሻት ከስተኹ አኸላ። እና ክቱባን ኔን ናብጅካነክ
በላይንድ አኸጊ በሪቀርድ ከተብሰው እርጉኹ። እን ሰልፍ
ሰልፋይ ፍደላት ግእዙውድ ከተብሰኹ ቆላት ብሊነውሲ ጥልያን
ጋበል ተርጀም ቋሊሳኹ ክቱብ፡ አመራ 1857ዲሲ ጁሰፕ ሳፕቶ
ከተባኹ ግን። ኒደንቢ ለቶ ራይኒሽ አመራ 1882ትልድ ተርሰ
1887 አኸራሲክ ከተበው 4 አክትበት ከዶ ናገሎካ ፍደላት
ግእዙውድ ካያ ከተብሰው፣ ናገሎካ ግእዝዲ ላቲንዲት ሕበርነድ
ከተብሰው እርጉኹ። ራይኒሽሪ ደንቢ ኮንቲ ሮሲኒ አመራ 1907
ብሊና ገወሊትዲ ሆይዲ ድግምዲት እክክቦ ፍደላት ግእዙውድ
ከተባኹ። ኮንቲ ሮሲንር ደንቢኸር ኢላርቶ ካፖምሳ ይስታኹ
ጥልያና እን ኮንቲ ሮሲነ ከተበውሊ ጨግዕስቶ አመራ
1911/12ዲሲ ከተባኹ። እን ሰልፍ ሰልፋይ ኮኹራ ብሊና፡ ብሊና
ጋብድ ከተባኹ አመራ 1940ዲሲ «አውኒ ምድኹንና» ያኹ
ክቱብሲ ብሊና ጋበል ተርጀማኹ እኸር ወልደቶሓንሰ
ሃብተማርያም ግን። አመራ 1970ዲር ደንቢ እርጋኹ ሁመት፡
እኸር ክፍለማርያም ፋደጋ እሰኹ ጐዳጐድነድ በላይን ናላውድ
ናጋብድ ከተብኒል እምንድክ ሓሰርስድኖ ተርሲነኹ ሁመት
እርጉኹ። ሲረኹድ አመራ 1990ርዲር ተርሊ ብሊና ክታበትድ
ሳዳ እወው ክቱባን ሓወጩኹ። ኔልድ ህምቡርሰና ሀደግኖ
አክነን፡ አመራ 1992ዲትል 3 አክበት ከተብሰኹ። እን

ሰልፋችሁ፡ ብሊና ጋብሲ ተብደውድ ዲቢ ስኾድ፡ ክፍለግርያም ሓምደዲ፡ ጳውሎስ ዘርእግርያዲ ደለምድናችሁ፡ ብሊና ቆላታ እንድባ ኣኩ፤ እን ሊቫር ተክለገርጊስ ዮሐንስ ደለምዳችሁ ብሊና ጋባ ጉግ ግን። እን ሲኸርኻ ኣን (ተኪኤ ዓልበኪት) ደለምዳችሁ ብሊና ክታብትዲ፡ ግብራ ጋቡኸዲ ይስታኹ ክቱብ እርጉኹ። ኒደንብኸር ብሊንድ ፍደላት ግእዙሲ ነፍዕስትኖ ኣክትብት ደለምደው በላይን እቀሑቱ ኣኸኒ።

እማ እና ኣወት ሀደግሳኸሉድ ይን ፈሀምኖ ገረሰናኸሉ ኣመራ 1997ዲሲ ብሊና ክታብት ክኒር ልሻንተል ሓለጋት ላቲኑውድ ተር ይገር ጃብ፡ ብሊና ጋብ ሸጉን በጅኸን 100 ኣመሪ ኣወይሲ ኣካኸሉ ሁመትሲ ፍደላት ግእዙውድ ከተብሶ ሰኻው ናኣክና ግን። ንድኻ ብሊና ጋብሲ ፍደላት ግእዙውድ ከተብኒ ክኒ (tradition) ጃቢቶ ተር ዮ እርጋኸሉ ኒኣክከድ፡ ሕርየት ደንቢ ኤርትራዬል ጅርምቢ ምህርር ዕምርሊ ገእየው ናውክ ናገኑር ጋብድ መሀርስድኖ ኣኸነት ኣመራ 1991ዲትል ሜሪ ወክቱኸሉ ተምቢህሶሰና፡ በላይን ገሪው፡ ሲረኸሉድኻ እን ብሊና ክታብትሲ ኮሪል ኣኸን በሪል ዳበርድኒል ናኣቅምስክ እሱ እርገው፡ ብሊና ጋብ ፍደላት ግእዙውድ ከተብስሮ ሻኸ ያኸሉ ቋላ እርግኸሉምር ናንሱክ ህምበኸሉምር።

እማ ናን ይና ጃኻስ ተለለይድኒድ፡ ኤርትራያ ንር ሕርየት ኣርዶ፡ ብሊና ጋብ እን በለድል ጋብስተው ጋብ ኣሪውሰነክ ክኒር ልሻንተል ምህር ናድ እውስታ ሁመትሊ ገእይስቶሰና፡ ክታብት ብሊና ጋቡኸሉ፡ ላቲንድ ኣኸኒ፡ ፍደላት ግእዙውድ ኣኸሮ ወጀቡ እርጉኹ ያኸሉ ቋላ ንኒድ እንተራኸሉ፤ እና ኣወት ሀደግሰሰና፡ ጃቢቶ ተርዮ ብሊና ጋብሲ ፍደላት ግእዙውድ ከተብኒ ክኒ

እርጉዥ ያኸድ ዳግል፣ አሪ ጋራትካ ላቲን ሓሊጋት አብልክ ብሊና ምህሮትል ግእዝ ፍደላት አከን ፍሪርስርድ ሲሰው ውራ ህምባኸን ይኖ ታወርኖ ግን።

ሰልፍ-ሰልፋይ ብሊና ክታብት ላቲን ሓሊጋትሰቫ፣ ግእዝ ፍደላትድ አከን ኪድርድ ይሰቱ ከቲነድ ፈህምሰግኒን፣ ብሊንሲ ላቲን ሓሊጋትድ ከተብና ጨገም ሻኩ ያኸልድ ጉነድ አኸላ። ንኪ ህምብና ዳላትል እን እዲኒል አረርሰው ፍደላት ናብጅኻክ፣ ሲረኸድካ ላቲን ሓሊጋት፣ እና «International Phonetic Association» ይስታኸ፣ እዲና ኒድከል አረርሰው ጋባ አድሁይሲ ተብድነድ፣ እና አድሁይ ኔሰ ክታብት ወኸለው እሻራት ከሰተክሎም፣ አካ ጋብስክ ሓሊጋት ላቲኑውድ ከተብቶሎም ላሪ ጨገም ሻኸላ። ንድካ ብሊና ጋብሲ ላቲን ሓሊጋትድ ከተብናኸር ላሪ ጨገም ሻኸላ ይና ግን።

ብሊና ጋብሲ ፍደላት ግእዙውድ ከተብና አከንኸር ከዶ፣ እን ትግርኛዲ፣ አምሓርኛዲ፣ ትግረዲ አሪውዲ ግእዝድ ከተብሰሰና፣ ብሊንኸር ግእዝድ ከተብሰሮ ናቱር ጨገም ሻኸላ። እን ጨገም ሰጋኸ ሰልፍ ሁመትል ፍደላት ግእዙውድ ኮምፕዩተርድ ከተብና ተርዮሰና፣ ላኸ ለጋ ፍደላት ብሊና ጋባ ደሀይ ፍሩግ ሻው ሻዲ፣ሻውዲ ይስተው ናት ተለዩውዲክ (12 ፍደላት) ትክሰ ኮምፕዩተርድ ሰአልሶ ጠፍሖ እርግገው ናእርግና፣ ኒሰናኸር ግእዝ ሰፍትወያራትሊ ጉርድ ቱገው ናአክና፣ ኒዳግልር እና ፍደላት ኔን እን «Unicode Standard» ይስታኸ፣ ንኪር ዳለትል ሓሊጋት እዲኒል አረርሰውሰክ ላት ሰጅልነድ፣ ኮምፕዩተር ክታብትዲ፣ ኢንተርነድ ክቱብድ አረርሰቫነዲትል ሰዳዋኸድ ከደመሰና ሀባኸ ግገልሊ ቱጊ እርገው ናአክና እርጉዥ። እና ጨገም ኒን ደአም አመራ 2001ዲር ደምብክ እንክስትነዲን።

ንከር ሁመትሊ ብሊና ጋብሲ ግእዝ ፍደላትድ ኮምፕዩተርድ ከተብኒል ኣኸን ኢንተርናድ ኣረርሰግኒል ጨገም የናኹ እላ።

ብሊና ጋብ ደሀይ ናኹ እን ኤርትሮፖር ጋብ ኣሪው ናላው ሸንገብሊ ኣኸን ናነብክል ጋብስተው ትግርኛዲ ትግረዲሩልድ ሲረኹ ኣኸላ። ብሊና ጋብሲ ትክሰ ተብደው ኣምራን ጋቡ (linguists) ይስተውልድ፡ እን ብሊና ጋብሲ ተኪን እዳንዶ ከተባኹ F.R. Pamler ይስታኹ፡ እን 1960ዲሲ ከተባኹ «An Outline of Blin Phonology» ይስታኹ ክቱብ ኒኹል፡ “ብሊና ጋብ እን ደሀይ ናኹ (phonology) ይስታኹ ገሪኹዲክ እን ሴምኮ ጋብ ወሪ Semitic Languages ኒኣግዋር ትግርኛዲ ትግረዲሪኹድ ጋባ ደሀይሲ ተከከ፤ ዝያዳኻ ትግርኛ ጋባ ደሀይሲ ተካኹ ግን ” ዮ ከተቡኹ። ኒስ ይስቱ ደኣም እን ትግርኛዲ፡ ኣምሓርኛዲት ግእዝልድ ኣኸን እኹሪልድ ሲደውሎም ገለ ኣድሁይ ወሪ ፍደላት ህምበሰና፡ ብሊና ጋብኸር እና ጋብ ኒኣግዋሩልድ ሲደውሎም ላኹ ለጃ ኣድሁይ ከሜት ኣርእስታኹ ግን። ዕባብድ ደኣም እን ጋብ እና ደወልወል ይናኹል ኣረርሰውልድ እን ኩሸኮ ጋብዲ፡ ሴምኮ ጋብዲ ይስተው፡ ብጅኻሲክ እን ናደሀይ ጋቡኹ «language sound» ይስታኹ ላኹ ግን ይና ግን።

ኤድዋርድ ኡለንዶርፍ (Edward Ullendorff 1955) እን ሴምኮ ጋብ ኢትዮጵዬው፡ «The Semitic Languages of Ethiopia» ይስታኹ ክቱብ ኒኹል፡ ግእዝ ጋብ እን ኩሸኮ ጋብልድ እንታኹሉ ጭልዋኒ ሰበትድ፡ 13ር ደበን ደንብክ መንደርትሮ ገረሰላ፤ ንድኻ ስሔር ጀሀትድኻ ትግርኛል፡ ጉሊ ጀሀትድኻ ኣምሓርኛል ለወትሱኹ ዮ ደገመኹ። እን ለወትሰና ደሀይሊ ካያ ግንዲቶ ከብተጊ፡ ቆላትዲ ግብራ ጋቡኹ ወሪ Grammarሊኸር ኣኹት ዋድሕድ ቋልስተኹ። ንድኻ ሴምኮ ጋብ ኢትዮጵያዲ፡

ኤርትራዎዲትል ጋብስተው (አምሓርኛዲ ትግርኛዲ፡ትግረዲ አሪውዲ ይና ግን)፤ እን ሰረት ወሪ ፍንድስዮኒ ናኸኑ ኩሽኩ ጋበለድ አኸት፡ ሲረኸድኻ አገው ጋበልድ አኸት ደገመኸ። ጠፍሓት ብሊና ክታብቱኸ (Some Standardization of Blin of Blin Writing) ይስታኸ 1994ዲሲ ሰኞ በላይን ይዲ (ተኪኤ ዓልበኪት) ክፍለግርዮም ሓምደዲ፡ ፍስገጸን ዘሚካኤልዲ፡ ደለምድናኸ ክቱብል ከተብሶ ህምበስና፣ ግእዝ ጋበል ሰኻገው አድሁይ ወሪ ፍደላት አምሓርኛዲ፡ ትግርኛዲ ብሊንዲትል ዋነት ቋሊሰኸ። እና አድሁይ ጋቡ ወሪ ፍደላት ነለድ ኸ፡ ጨ፡ ኸ፡ ይስተውዲ አሪውዲ ህምበኸሎም። እና አድሁይ ኔን ግእዝሊ ዋኒገው አኸ ደንቢ፡ አምሓርኛዲ፡ ትግርኛዲትል አዋልድ እንትኸንሎም ይነን፡ እን ኩሽኩ ጋብ ብሊነሰና አገው ጋብደው አሪውደውልድ እንተውሎም አኸት ፈሀምኖ ገረስነኸን። ንድኻ ግን ብሊና ጋብ፡ እን ጋብ አሪው ናአግዋር ትግርኛደው፡ ትግረደውሰና፡ ግእዝ ፍደላት ከተብስሮ ላሪ ጨገም ሻኸላ ንይስታኸ።

ላደንትክ ግእዝ ክታብትል ለኃ ፍደላት ካረገውሲ (double konsenants) እኸሪር ጉርበትል ገምድሮ፣ ላቆል ደሀይ ኒኸ ሺሮ ወሪ መጠዋሶ ነብብሰሰና ሀባኸ (gemination) ይስታኸ፡ ጨገምሰና አኸ ሀደግሰኸ። ኒንኻ ለኃ ቆላት ናክታብትድ እኸሪር ተኸው አኩ፣ ናደሀይዲ ውሪነዲሲ ሲረውሲ ግእዝ ፍደላትድ ከተብኒል ጨገምደኸ ይና ግን። ህምቡርትክ ናን "ሓበርናዲ፡" "ሓብርና" ይስተው ቆላትሲ ከተብኒል፡ ላቲን ሓለጋትድ ከተብሩ፡ እን ሰልፍሪት ነበክል ላሓለገት "b" እን ሊኻሪትልኻ ለኃ ሓለጋት "double b" ከተብኒድ፣ ናደሀይሲ ሲዲቶሎም ስዳወኸ። ክታብት ግእዙኸትል ደአም ላቆል ነበክል ላሸክል አኸው ለኃ ፍደላት ካረገው konsenants ሲ ከተብና፡ እን

ደሀይ ላቆሉኹ ትካትል ነብሰሰገሰና ወሪ አግመግሰሰና ሀባኹ አኸውድ ፍሪርሰላ። እና ጨገም ኒን ደአም በደሮኻ ብሊና ጋበል ካያ አኸጊ። እን ግእዝ ፍደላትድ ከተብሰው ትግርኛደው። አምሐርኛደው ትግረደው ናድከል ህምባኹ ግን። ኒዳግልኻ ላቆል ኒክታብትድ ላኹ ተኩ። ለጅ-ሰኝ ውሪና ሻኹሲ። ኒትከር ውሪነስ አርእኒል፣ እን ቆላት ኒጃብል ወሪ ኒጉርበትል ከተብሶ ህምበውሲ መኸልትነድ (from its context) ኒውሪነስ ሲድረ አርእቶ ጨገም አኸላ። ንድኻ እና ነወያኹ ጨገምሰና ንቋልስታኹ ብድኻነሰክ እን ጋብሲ አርአው ኮቀህድ አኸጊ፣ እን ጋብሲ አርእገው እማ ክንቲድኖ ጀረበው ገፍርድ ወሪ በሪቀህድ ግን። ኒዳግል ከዶ አኻ ሓለጋትክ ናድ ከተብሩ። እና ኔስ ተከው ናቩር ጨገማት ግናቲት ዋነትሎም አርእስታኹ ግን። ላቲን ሓለጋትድ ከተብናኸር ላዶንትክ እን ቆልሲ ከተብሩኻ ህምበው ደሀይድሩኻ ደሀይሊ ዋኒገው ሓለጋት ከተብሰክ ዲወተሉ። ኒዳግልኸር ግእዝድ ላፍደልድ ከተብሳኹ ላደሀይሲ ወሪ ላቆልሲ። ላቲንድ 2-3 ሓለጋትድ ከተብና ጀረብዳኹ አኸት ከስተኹ አኸላ።

እና ጨገም ነወያኹሲ እንክኒል ግእዝ ክታብትል ኒትኒቱር ሁመትሊ ገለ እን ደሀይሲ ሺሸድኒል ነፍዕራ ይሰቶ ስከረው እሻራት ዋነት አርእስተኩ። አንኸር ይገፍድ እን ይሰልፋ ክቱብ «ብሊና ክታብትዲ ግብራ ጋቡኹዲ» 1992ዲሲ ከተብሳኹል አፖስቲሮፍ (apostroph) ይስታኹ እሻራት ከድነድ፣ እን ደሀይሲ ሺሸድና ፈረግስሮ ገረሰት ይቋለስ ስከሶ እርግኹን። ደአም እን ጃቢቶ ሀደግሰሰና፣ እን ውሪና ላቆሉኹሲ። ኒጃብል አኸን ኒጉርበትል ከተብሶ ህምበው ቆላተልድ (from its context) አርእቶሉ ስዳዋኹ አኸውድ፣ እን ግእዝ ፍደላትድ ከተብሰው

ጋብ ናድከል፡ ላሪ እሻረት ኩድግሪ ከተብና ንኪር ሁመትሊ ከለብርሳኹዲ፡ ፍሪርሳኹዲ አኽ ህምበኩ።

5000 አመራ አካኹ ሁመትልድ ተርሰ አዳሚንድኹራ እን አብድ ጋብድ ኒንሽቀስ እኹሪርሊ ደኩስነስ ደኩ፡ እሻራትድ ኒንሽቀስ ደኩስሮኽር አረርሰኺሮኽር ዮ ልውር ክታብቱኹሲ መሀድኑዲን፣ እዲኒል ናትናቱር ፍደላት ውሪ ሓለጋት መሀድስሮ ገረሱኹ። ግእዝ ፍደላት 3000 አመሪ ጃብ ጉላ ዓረብ ብራ፡ ወሪ እና ናንዲ የመን ብሪ አካናትልድ ጉኖ ባሓር ሰራኹሲ ካርኖ፡ ናንዲ ኤርትራዲ፡ ስሔር ጀህት ኢትዮጵዩኹዲትል ሓደረው አግኣዝያን ይስተው ከውዲ እንተው አኽት ደገምሰኹ። ኤድዋርድ ኡለንዶርፍ (Edward Ullendorff) ኒክቱብል እና አጋዝያን ይስተው ዓሌት ከወው ኔድ ዳግልር ሓገሻት ይስተው አሪ ከውር ቡሓር ሰራኹሲ ካርኖ እንትነት፣ እና ለጋ ገቢለት ኔንኻ፡ እን ብሪል ዲወውሎም ኮቍርድ ዳግል ናጋብዲ፡ ግእዝ ክቱብዲ፡ ዓዳትዲት ካስድኖሎም ገረሱኹ የኩ። ንድኻ እን አጋዝያን ይስተውኻ እን ግእዝ ይስተው ናጋብሲ ካስነት፡ እን ሓበሻት ይስተውኻ ሓበሻ ያኹ ስኹሲ እን ኮቍርድ ዳግል ካስነት ደገመኩ። ኡለንዶርፍ ኒጂኻስ ተለለይዱ፡ እና ነክሶ እንተው ሴምከው ይስተው ከውዲ፡ እን ብሪል ዲወውሎም ሓማከው ወሪ ኩሽከው ይስተውድ ሕበበርስኻኒ ሰበትድ፡ ወላ ድኳ ጋብሲ ቋላኹድ እን ነክሶ እንተውድ ጋብ (ግእዝ ጋብ ይና ግን) እን ኮቍርድ ጋባ ዳግል ጭልዋ በሀር እሰ ሓለቲተን፣ እን ጅንስ ወሪ ዓሌት ከዋኹሲ ቋላኹድ ደአም እን ሓማከ ዓሌት በሀር አኽ ቋልስተት ሀደገኹ። ሓመከው ወሪ Hamitic ይስታኹ ስኹ እን ጃቢትየው አክትበትል እና ናንዲ ኩሽከው (Cushitic) ይስተው፡ አፍሪቀር ጊኽ ኒድከል ብጅኽድ ቋልስተው ከዋ ጅንስ ይና ግን።

እና አወት ሀደግሳኸሉል ይን ፈሀምኖ ገረሰናኸ፣ ግእዝ ጋብ እና ናንዲ ኤርትርያዲ፣ ጉላ ኢትዮጵያዲትል አግካዝያን ይስተው ሴምኮ ጋብ ጋበውዲ እንተሩ፣ እን ግእዝ ጋብሲ ጋቡ እንተውልድ ትክሰ በጀኸው ኩሽኮ ጋብ አገውደው አሪውደውሲ ጋበው ከው ዲዊነትሎም ዋዲሕ ግን። ወላ ድኳ እን ነከሰኖ እንተው ሴምኮው ናጋብሲ እን ብሪል ዲወውሎም ኩሽኮው ይስተው ከዋ ዳግል ካሰነን ወሪ ጨዳነን፣ እን ጅንስ ወሪ ዓሌት ከዋኸ፣ ደአም እና ሕበበርሰኻና ከዋኸ፣ ንድ ገሪኸ፣ ለወትሰሮ ገረሰላ ይና ግን። ንድኻ እና ንኪ ይን አግካዝያን ግን ይኖ ደርብ እንገት ፋሺተው። ወላ ድኳ ግእዝ ጋብዲ ኩሽኮ ጋብ አገውደውዲር ሕበበርሰኻና ናጋብ እማኒውሲ ዲሂሰኖ ሴምኮ ጋብ ትግርኛደውሲ ጋበነን፣ ናዓሌት ወሪ ጅንስ ከዋኸሲ ቋላኸድ ደአም፣ ናውኸር አርእገው ወሪ አርእድኖ ጀረበገው አኸኖ ግራ ኩሽኮው አኸነት ዋዲሕ ግን።

እማ ናን ብሊና ጋብሲ ግእዝ ፍደላትድ አኸን ላቲን ሓለጋትድ ከተብና ኒውክር ገረሰታኸዲ ጨገም እንጋኸዲ አኸ ደንቢ፣ ብሊና ጋባ ክታብት ላቲን ሓለጋትሰኻ፣ ግእዝ ፍደላትድ አኻኸ አከን ኪድርድ ሲሰው አሪ አስባብ ውራ ህምባኸን ያኸ ጂኒል ቱኖ ግን። ሰልፍድ ደአም እን ንኪር እዲኒል አረርሰው ዓገላት ክታብቱሲ (writing systems) ህድግስነ ደከኖ ግን።

ንኪር እዲኒል ገሪው ናትናቱር ሓለጋት፣ ወሪ ፍደላት ይስተው ዓገላት ክታብቱ (writing systems) አረርሰኸ። እና ዓገላት ክታብቱ ኔን ሎጎግራም፣ ሲላባሪ፣ ኒሰናኸር አልፋብት (logogram, syllabary and alphabet) ይስቶ ሰኳትል በንሰከ። ሎጎግራም ይስታኸ፣ ዓገል ክታብቱኸል ላሓለገት ወሪ እሻረት ላቆልሲ

ኒተማምድ ወከለኩ። ህምቡንትክ እና ክታቦት ነወያኹ ቻይኒያ ወሪ ቻይኒ ጋብሲ ከተብኒል ነፍዕስትስታኹ ክታቦት ግን። እን ሊኻር ሲላባሪ ይስታኹ ግገል ክታቦቱኹ ግን። እና ሲላባሪ ይስታኹ ግገል ክታቦቱኹ ኒል። ላእሻረትክ ወሪ ሓለገትክ ላ ደሀይ ካራኹዲ ካረጋኹዲት (consonant and vowel) ላት ሻኸ ህምባኹ ግን። ፍደላት ግእዙ ሲላባሪ ይስታኹ ግገል ክታቦቱኹሊ ግን ናው ትዋኹ። ህምቡንትክ ናን። ፍደል “ሀ” ይኑንሱክ እና ፍደል ኒን ላደሀይ ካራጋኹ (consonant) « ሀ/h » ያኹዲ። ሊኻር ደሀይ ካራኹ (vowel) ”ä“ ያኹዲ ላት ሻኸ ህምባኹ ፍደል ግን። እን ሲኹር ግገል ክታቦትኳ አልፋብት (alphabet) ይስተኩ። እና ግገል ክታቦቱኹ ኒል እን ላቆልሊ አረርሰው ናትናቱር አድሁይሲ ሲደ ናትናቱሲ ወከላኹ ግገል ክታቦቱኹ ግን። እና ግገል ክታቦቱኹ ኒልድ ህምቡርሰና። ላቲን ሓለጋት (Latin alphabet) ሀደግስሮ ገረስተኩ። እና ግገል ክታቦቱኹ ኒን። እን እድንዬል ጋብ ገሪውድ ነፍዕስትስታኹ ግገል ክታቦቱኹ ግን። ላቲን ሓለጋት ደንቢ ከው ገሪውድ ነፍዕስትስታኹ አሪ ክታቦት። ቻይኒ ጋባ ግገል ክታቦቱኹ ግን።

እና አወት ሀደግሰሰና ናትናቱር ግገላት ክታቦቱ ናዋንትነድ። አኻ በለድክ። ወሪ ይኸ ላደንትክ አኻ ደወልወል እድንዬኹክ። እን ጃቢቶ ተርዮ ክኒሲ ነፍዕስቱ ዲያው። ወሪ ይኸ «እና ግገል ክታቦቱኹ ኒንታ ይህጃምዲ ወሪ ይታሪኸዲ እንሸውሳኹ ግን» ያኹ ግገል ክታቦቱኹሲ ነፍዕስተኩ። ንድኻ ግን ወላ ድኳ እና ቻይኒ ክታቦትሰና 4000 አከው እሻራት ሻኹ፣ ገሪኹ ተባኹ ግገል ክታቦቱኹ አከን። ቻይኒቀር ኒን ተባኹ ግን ይኖ ናሹር ክታቦት ዲወኹሲሎም ባርግኒ ኒት ነፍዕስተነኩ እንከኑኹ።

እና ናንዲ ኤርትርያዲ ኢትዮጵያዲር አካናትሊ። እማኒ

ዳለትል ከተብናዲ፣ ነብብድናዲር በኸት ገሪኸ ሰገጋኸ
አኸውድ፣ እን ግናዬሲ ከተብድኖኸር፣ ነብብድድኖኸር በኸት
እርገውሎም ናብጅኸክክ፣ ወሪ ናውክ እን በክስታን ደርብድ፣
በክስታንሊ፣ ክቱብ ሻትክሲ ግእዝ ፍደላት ነብብድኖ ገረሱ
እርገው፣ ወሪ ይኸ እን ምስግድ ደርብድ መኣሕድሊ ቀርግንሲ
ዓረቢረድ ነብብድነስ ክንቱ ሰገው ካያ ግን ይስትሮ ገረስተኸ።
ንድኸ እና ለጋ ግገል ክታብቱ ግእዝዲ ዓረቢራዲ ኔን፣ እና ናንዲ
ኤርትርያዲ ኢትዮጵያዲር አካናትል ክስትናዲ እስልምናዲ
ትወንትልድ ተርዮ ሰገውዲ ክንትስተውዲ ግገል ክታብቱ ግን
ይና ግን። ወላ ድዒ ሰልፍ ሁመትሊ ክታብትሲ ከው ኒል
መሀርሱሉ ሰጋኸ አካን፣ ዲን አካን አከን፣ ክታብት ወሪ ፍደላት
ወሪ ሓሊጋት ደአም ዲን መታን መሀድሰው አኸላ። እን አብድ
ጋብስታኸ ደሀይሲ ክታብትድ ወኸለው እሻራት ወሪ አላት
(instruments) አክነስ ደኮ አሪ ውሪና ሻኸላ።

እን ይና ጂጋ ጃቢታኸሊ ሀደግሶ እርገሰና፣ ይና በለድ
ኤርትርያትል ጥልያን ምልክ ለቦ፣ ኤርትርያ ይማም/ምምሕዳር
እንግሊሱኸል ካርዶ፣ እንግሊስ በለድቀርድ ምሀርር በኸትሲ
ብድኖሰና፣ ኤርትርዩን እና ሀደግሰው ለጋ ግገላት ክታብቱ፣
ትግርኛዲ ዓረቢረዲሲ መሀርሰኒ በኸት ብስትኸሎም። ንድኸ
ግእዝ ክታብት እን ጃቢቶ 2000 አመሪ አወይሲ አካኸ ሁመትል፣
እና ናንዲ ኤርትርያዲ ኢትዮጵያዲትል አካናትል እንታኸ፣
በክስታንሊ ካያ ኬለብሶ ከብተገ፣ እን እዲንዬ ግገላት ክታብቱ
አሪውዲ መጠቶ ምሀር ኒድ እውስታኸ፣ እማ ከዶ እን አሪ
ግገላት ክታብቱውሰና፣ ኮምፕዩተርድ ከተብናዲ፣ ኢንተርነድ
አረርሰኻኒ ተክኖሎጂዲትል ጠፍሖ ከደማኸ ኒአክነድ፣ ንኪ
አኸን ጃቢቶ እና ክታብት ኒን ኤርትርያዲ ኢትዮጵያዲትል ገርዳ

በሀር ሻኾዲ፡ «ይድ ጀረብደለለ» ይሮ ሸሊትሮ ደቡራኹ ክታብትዲ አኸላ። ንኪር ኤርትራያትል እና ክታብት ኒስ ጠፍሕዶ ከተብሮኸር፡ ነብብድሮኸር ገረሰጋኹ፡ ኒበለድል ክታብትሲ ቋላኹድ ገብራዲ ጋሻይዲርሰና አኽ ግን ኒ አረርሳኹ። እና ክታብት ኒን ኮዶ እን ትግርኛዲ አምሓርኛዲ ትግረዲ ጋበውድ ውጅውሶ ከብታኹ አኸጊ፡ እና ዞና ኒል እን ኒት ናጋባ ክታብትሰና እሲን ነፍዕስትሮ ጀረበው እክ ናድካ ርድቅሰና ግን ኒ አርእስታኹዲ አርእስትሮ ሻኾዲ። ወላ ድኳ እን ኒስኹ ግእዝ ወሪ ሴምኮኹ ይስታኹ አከን፡ እና ክታብት ኒስ ሜረሰኖ ነፍዕስቱሉ ዲወው ከው ደአም፡ ሴምኮ ዳግል፣ ኩሸከው አገውደው አሪውደው እርግነትር ዋኒነትር ምኽርስሮ ሻኾ አኸላ።

ሕርየት ደንቢ ግእዝ ክታብትሲ ትግርኛዲ ትግረዲር ውጅዋ እስረ፣ እን ትግርኛዲ ትግረዲ ጋበውድ ክልውስኖኸር ናነበክል ሕበርሲንኸር መንደርተው በላይና ምህሮ ሰልፋ ቀሓቱኹሲ ላቲን ሓለጋትድ መሀርስድኖ የመምና ከቲና እርጉኹ የንታ ግን። ውረድ ብሊና ጋብሲ ግእዝ ፍደላትድ ከተብና ጨገም እንጋኹ አኽ ደንቢ፡ ጅርምቢ ብሊነው ናሽጉል ፍደላት ግእዙሲ መሀርሰው አከነን፡ ላገፍድኻ ናጋብሲ ግእዝድ ከተብድኖኸር ነብብድኖኸር ገረሰድንድ፡ ሊሻር ገፍድኻ ኮዶ እን ኤርትራየር በለድ ይማምሊ እዳናኹድ ገርዳ በሀር ሻው ትግርኛ ጋብድ ከተብድኖኸር ነብብድኖኸር በኸት አርድነድ። ንድኻ ላሁመትሊ ለጃ ጨገምሲ እንክድኖ በኸት አርድንድ ይና ግን። ኤርትራያ ንር ብራ ገሪኹ እዳናኹ አኸላ። ንር ከውር እቀጥቱዲ፡ ገሪ አካናትሊ ሕበበርሰ ላት መንደርተውዲ ናአክነድ፡ እና በለድ ነወያኹል አኻ ገቢለትክ ኒቱር ፍደል ነፍዕስተሰና ሀብና ካባኹ አኸላ።

እን ሊኻር ከቲና ኩዶ ወላ ድኳ ብሊን ላቲንድ ከተብሰሮ የመምሰን፣ ውረድኻ በላይን ኒሶናኸር ገባይል ኤርትራዬው አሪው ናምራድ አከን፣ እና ላዶንኻ ክድመት ጋብ፣ ላዶንኻ ትከር-ጋብ (official languages) ይሰቶ ሸሻሰተው ትግርኛዲ ዓረቢረዲት መሀርሰድኖ በኸት እውስትለሎም? ያኸ ወንቀራ እንተረከ። ውረድ በለድቀር ክድመትሊ አኸን ይማም በለዱኸ ኒድከል እከሊታኸ በኸት አርድኖ አከነን፣ እን በለድል ክድመት ጋብ ወሪ ትከር-ጋብ ይስተውሲ ናውክ ላት እከለድ ክንቲድኖሎም ናይ ሻኸኑኸ ይና ግን።

ኤርትራዬል ምህሮ ሰልፋ ቀሓቱኸሲ ጅርምብዲ ሻሎትዲ ናበልኃ ላቲንድ ናበልኃ ግእዝድ መሀርሰነሰና ሀብና፣ ላ በለድቀርሲ ሲድድሻረ፣ እን እክ ኤርትራውልድ 80% ሊኸልድ አኸድና ይስትኖ ወገምሰው፣ ትግርንያዲ ትግረዲ ጋበውሲኻ ግእዝ ፍደላትድ መሀርሰነሰና ሀብና፣ እን ከው እቀኑቲሲ ጋብስተው ጋብሲ ጋበው፣ እማ ላ አካንሊ አኸግኒ፣ ናትናቱር አካናት ኤርትራውሊ መንደርተው ኤርትራዩንሲኻ፣ ላቲን ሓለጋትድ መሀርሰነሰና ሀብና፣ ውሪኸ ጀረብዲኸን? ወሪ ውሪኸ ኤርትዩን ናኸርክ ምህሮ ሰልፋ ቀሓቱኸሲ ግእዝ ፍደላትድ መሀርሰናስና አኸሮ ገረሰላ? ወሪ ይኸ ኤርትራዬል ግእዝ ፍደላትሰሻ ላቲን ፍደላትድ መሀርድና ኪደከ ይስታኸ አከንኻ ውሪኸ ኤርትራዩን ናውክ ሸልድ ላቲን ፍደላትድ መሀርሰነሰና አኸሮ ገረሰላ? የው ወንቀራታት ናአካንሊ ህምበውዲ፣ ውንተሳ ጀረበውዲ ናአክነድ፣ ይና ጂኃ ተለያኸ፣ እና ወንቀራታት ኔል ተሻሰኸ አኸሮ ግን።

ጅርምብዲ ሻሎትዲ ኤርትራቀር ምህሮ ሰልፋ ቀሓቱኸሲ ናበልኃ ፍደላት ግእዙውድ፣ ናበልኃ ላቲኑውድ መሀርሰና

ግገልሲ (system) ሜሪ ኤርትራዊኝ አወያኹድ ወሪ ውሪኹ ፍሪርኹንሉ? ያኹ ወንቀረስ ወላ ድኳ ዋዲሕ ወንተሳ አረርሰገንሉ እና ተለየው ጋራትሲ ወገምኖ ገረሰኩን።

ሕርየት ጃብ 1983 ደውልድ ተርዮ ሰውረትል ሸዓብየት ጋብ ኤርትራዊው ናኹርክ ሓለጋት ላቲኑውድ ከተብሰሮ ሻኩ ያኹ ቋላ እርገትሎም ደገምሰኩ። ደአም ትግርኚ ጋብሲ ላቲን ፍደላትድ ከተብና እን ትግርኛ ጋበውድ ከለብርሰገት ዋዲሕ አኸኑዲን ሕርየት ጃብ አኸን ሕርየት ደንቢ እና ቋላ ነወያኹሲ ወራትሊ እርግሰኒ ውጣን ቋልሰትላ። አኾ ደአም ሕርየት ደንቢ እና ስታት ወሪ (plan) ኒስ ሜሪ ኤርትራዊኝ ወክቱኹ እን ከው ዕቅቱሲ ጋብስተው ብሊና ጋብደው አሪውደውሊ ወራትሊ እርግሰሮሎ ደንቢራ ይላ።

ኤርትራያዲ ኢትዮጵያዲ አፍሪቁል ናሹር ግገል ክታብቱኹ (writing systems) ግእዝ ፍደላታኹ ናክምነድ፣ እዲኒል ሓብንሰው በለዳትልድ ግን። እና ዳበሮ ህምበው በለዳትሊ ወላ 100 አመራ እሰኹ ልኻን ድኳ ዲማ አልብርሰሮኸር ዋንቲሮኸር ይስቶ፣ ሜሪር ቀሓትድ እንድብርሰ መንደርትሮ ገሪ ተከውናዲ ሓደሰናዲር ምሕልል እስተትሉ ዋዲሕ ግን። ኩሹር ግገል ክታብቱኻ ኩዶ ንድ አወይሲ ሓሸምድሮ እንከርዳኹዲ፣ ዳበርድራኹዲ አኸሮ ወጀበኩሉ ይና ግን። ንድ ሰበትድ በደሮኻ እና አሳሓት አመታትልድ ተርዮ ይና በለድል ነፍዕስትኑ ዲውኅኹዲ፣ ኒድ ሓበንሰናኹዲ ይናሹሩኹ ግእዝ ግገል ክታብቱኹሲ ባርዶ፣ ላቲን ሓለጋትሲ ነፍዕስትቶ ሓሰብና ኒሹትልድ ከቲና በሀር እርገት ቋሊሰኩ። እን ሊኻር ከቲናኻ ኩዶ ሕርየት ደንቢ ላ በለድቅርሲ ሲድድኻረ፣ እን ከው ገሪው ጋብና

ጋብ ትግርኛዲ፡ ትግረዲትኻ ግእዝ ፍደላትድ፡ እን ከው ዑቀቱሲ ጋብስተው ብሊና ጋብደውሲኻ ላቲን ሓለጋትድ ከተብሰሰና እስና ከቲና እርጉኹ። ኒንኻ ላጋር ነወያኹ ምህሮት ቋላኹ በሀርሲ፡ ገሪኹ ተብድና እሰግሪኹ፡ እን ኒደንቢ ተለዮ እካ ዳበርኒል ናዕስሮ ገረሳኹ ጎተስ ወግምሊ ቱስግሪኹ፤ እን እክ እና ጋር ንድ ተመድሰውድ ቋለስ እዳናኹድ ወንቀርዶ ሸኑርግሪኹ ኣኸንሲ ካያ ወራትሊ እርጋኹ ጋር ተከከ። ውረድ እን ወራትድ ቋልስታኹድ ትግርኛ ጋብዲ ግእዝ ክታበትዲ ኤርትራ ኒድከል ይማም በለዱኹሊ ኣኸን ኣሪኹል ናቱሲ ገርዳ በሀር ሻው ናው ኣኸ ደንቢ፡ እን ላቲን ፍደላተል ኣጎይሶ ከብተው በለድቀር ኣውስኮ ጨገምሊ ገመነት ጉርድ ሓሰብስሮሉ እርጋኹ ጋር ግን።

እን ድጂና (ውሳኔ) ሲረኹድ ብሊና ጋብ ግእዝ ፍደላት ኣኸን ላቲን ሓለጋትድ ከተብሰሰና ሀበኹ ደኣም ዋዲሕድ ድኳ ጋብስተገን፤ እና ጋብ ኔን ግእዝ ፍደላት ናው ኣኸላ፤ ወሪ ናዲ ወንድናር ሻኸላ ያኹ ፈሀምልድ ብርፍ ያኹ ኣኸሮ ገረሰኩ። ከው ገሪው ግእዝ ፍደላትሲ እን ሴምኮ ጋብ (Semitic Languages) ይስተው ትግርኛዲ፡ ትግረዲር ጋባ ፍደላትሰና ካያ ሀቢነ ቋለውሎም፡ እማ እን ኩሸኮ ጋብ (Cushitic Languages) ይስተው ብሊንደው ኣሪውደውኻ ግእዝ ፍደላት ናው ኣኸገውዲ፡ ናደሀይዲ ፈረገውዲ ናኣክነድ፡ ላቲን ፍደላት ግን ናዲ ፈረው ያኹ ፈሀም ሻው ዋንቲነት ከስተኹ ኣኸላ፡ እና ፈሀም ኒን ደኣም ከቲኒ ፈሀምዲ፡ ኤርትሪዬል ጋብስተው ጋብዲ ናስርዲት ቋላኹድ ኣርእኻ ወሪ ኣምር ኣቅታኹ ብናዲትልድ ብርፍ ያኹ ግን ይስትሮ ገረሰኩ። ኣምራን ጋቡ መስከረናኹድ ሴምኮ ጋብዲ፡ ኩሸኮ ጋብዲ ኤርትሪዬው፡ ናውክ ናስር ኣፍሪቃዲ-ኣስያዲር ጋብ (Afro-Asiatic Languages) ይስተኩ። ንድኻ እና ጋብ ኔን እን

ደሀይ ጋቡኸ ናኸድ አኸን አሪኸድ ወንዲተው ናአክነድ ብጅኻስከ ቆላትድ ግን ናው ሲራኸ ግራ፡ እን ቆላት ናድ ገበርሳኸ ደሀይ phoneme ይስታኸድ ገሪኸዲክ እኸረርሊ ስከረውዲ፡ ላ ግገል ክታቡኸ፡ ወሪ ላፍደላትድ ከተብሰሮ ገረሰውዲ ግን። እን ጃቢቶ ሀደግሰሰና፣ ግእዝ ጋብ እና ናንዲ ኤርትራዲ፡ ኢትዮጵያዲትል እንትገር ጃብ፣ እና አካናት ኔል ሰኻው ኩሽኮ ጋብ አገው ጋብደው፡ አረውደው ግን። አለመርትክ ግእዝ ጋብ ናው ክርዶ ገረሳኸ ኩሽኮ ጋብ፡ ሲረኸድኻ አገው ጋብ ሒለቲትነድሉ አኸት ደገምሰከ። ከበሳ ኤርትራኸሊ ንኪ ትግርኛ ጋብው ከው ይና ግሌት አገው ግን የው ኡቍቱ አኸኒ። እና ከው ኔድ አሰል ጃበር አገው ጋብ፡ ሲረኸድኻ ብሊን ጋቡ ሰኻው አኸድኖ ገረሰነከ። ንኪ ደአም አገው ወሪ ብሊን ይስቱንሲክ እን ትግርኛ ጋብውድ ፈሀምድ፡ እና ጋብ ኔን ሺራኸልድ እንተውዲ፡ ገፍርዲርሰና አኸ ግን ናው ቋልስታኸ። ኒልድ ጉነድኻ ወላ ድኳ ዋድሕድ ጋብስተገን፡ ጋብ ብሊነው ፍደላት ግእዙውድ ከተብሰሮ ገረሰተላ፡ ላቲን ተኸቲተከሎም ያኸ ድጂኒል ገእይስይተን ፈከርዳኸ አኸላ። ብሊና ጋብ ደአም ትከትል እን ትግርኛ ጋብሰና ግእዝ ፍደላትድ ጨገም እንገት ከተብሱ ሊኸ አመሪ አወይሲ እሰ ህምበው ጋብ ግን።

ብሊና ጋብ ትከትል ትግረዲ ትግርኛዲርሰና፡ ግእዝ ፍደላትድ ጨገም እንገት ከተብሰት፡ እን ጃበር 1857ትልድ ተርዮ በሪቀኑዲ፡ በላይንዲሲ ደኩክ-ደኩ ከተብሱ ሰኻውሲ ባርኖ፡ እና 28 አመታት ደኩውሊ ካያ 1992ትልድ ተርዮ ኮምፕዩተርድ ፍደላት ግእዙውድ ከተብሰው ገሪ አክትበት ብሊነው ናዋንትና፣ እና ናንዲ እንተርነት ዳለትል ኩዶ ብሊና ሓብረር ሕርበት ወሪ ወብሳይት፡ ዳበሪ ዳት ኦርግ፣ ገሪውድ አረሪሰን ወሪ ማስ መድያ፡

ራድዮ ብሊናዲ፣ ራድዮ ጃሀራይዲ፣ ራድዮ ጨበሪዲ ኒሰናኸር አሪው፣ ኔን ናውክ ናስታትሲ ግእዝ ፍደላትድ ከተቢነክ ስኩሰው ናኣክና፣ ኔድ ዳግልር እካ አረሪሰን ወሪ ማስ መድያዲ፣ ሶሻል መድያዲ አሪውዲትል ዩቱብድ ግእዝ ፍደላት ከተብሰክ ብሊንድ ስኩረው ስታታት ዑቋቱ አኸላ። ንድ ሰበትድ እን ኮምፕዩተርዲ ኢንተርነትዲር ዳለትል ላቲን ሓለጋት ካያ ግን ተሪ ክሚሮ ገረሰው ይስቶ 30 አመሪ ጃብ ጋብስቱ ሰጋ ጋብ፣ ንኪር ኮምፕዩተር ተክኖሎጂሲ አርሳኹ በኸትድ፣ አኻ ፍደላት ወሪ ክቱብሊ ነፍዕስትስተው እሻራትድ ኢንተርነትድ አረሪሰኻና ጨገም እንጋኹ ኒኣክና ኒድክድ ዋዲሕ አኾ አርሶ ህምበኩ።

**ላ ጋባ ክታብትሲ ተኪን
ዩነስኮሲ ስኩራኹ ዋላ**

ዩነስኮ (UNESCO) ይስታኹ ላ ለንካ ሕበርሰው ቅረናቱኹ (United Nations): ክኒዲ፣ ሳይንስዲ፣ ዓዳትዲር ወጨም ግን። ዶክቶር ፓውል ፋሎን፣ ሕርዮት ደንቢ ኢርትሮዩል ፈሮ ብሊና ጋብሲ ተብዳኹ፣ እን ብሊና ክታብት (Blin Orthography) ያኹ ስኹድ 2006ዲሲ ከተባኹ ክቱብ ኒኹል፣ እና ለንካ ሕበርሰው ቅረናቱኹ ወሪ ዩነስኮ 1972ዲሲ ደለምድናኹ ክቱብል፣ «ገረስተን ክታብት ላ አካን ሲረኹል አረሪሰው ጋቡኹ (Local language)- እክ እቋቱሲ ጋብስታ ጋብ ወሪ minority language ይና ግን)፣ እን ዞኒል ወሪ ቅረንሊ ወሪ ይኸ እን ትከር-ጋብ በለዱ official language ናድ ከተብሳ ጋባ ክታብትዲ ለአማኹ ወሪ ዋፈጋኹ አኸሮ ሻኩ። ኒንኻ እን ላኹልድ አራኹል (ወሪ ላ ጋብልድ አሪ ጋብል) ካርኒል ደርብ ብድሮር መታን «to facilitate transition from one to the other» የኩ። ዶክቶር ፓውል ኒጂኻስ

ተለለይዱ፡ “ ትግርኛ ጋብ ዳህርድ-አከገንኸር ማሪ ኤርትራኾድ ጋብ ናው ግን። እክ ኤርትራዊውልድ 50% አከውድ ጋብሰተኩ። ኢትዮጵዩ አቡጊዳ (Ethiopic Abugida - ግእዝ ፍደላት ይና ግን) ይስተውድኻ ከተብሰኩ። ንድኻ ብሊና ክታብትል አቡጊዳ ወሪ ግእዝ ፍደላትሲ ነፍዕስትና ዕባብድ እን UNESCOC ስታትሲ ተለዮ ፈራኹ ግን” የኩ ዶር ፓውል።

እና ጂጋ አወት ሀደግሳኹ የነሰኮሲ ከተብሳኹልድ ይን ፈሀምኖ ገረሰናኹ፡ ከው እቀሑቱሲ ጋብስታ ጋብ (minority language) ክታብት ናኹ ገረስተሰነክ እን በለድል እክ ገሪውድ ጋብሰተውዲ፡ እን በለድል ትከር-ጋብሰና (official language) አኹ ከደመው ጋባ ክታብትዲ ላኹ አኸሮ ሻኩ። ውረድ ሊኻና ጋብስክ ላ ግገል ክታብቱኹድ (writing system) ከተብና ስዳዋኹድ እን ሊኻና ጋብዲ ናክታብትዲት ገሪ ሒል ድሂሰግሪ መለክኒል ካበኩ ያኹ ግን። እና የነሰኮር ቋላ ኒስ ኤርትራዊል እን አዋይን ብሊና ክታብቱኹሊ ተርጀምኖሉ አክነን፡ ብሊና ጋብ ግእዝ ፍደላትድ ከተብስሮ ሻኩ ወሪ ወጀቡ እርጉኹ ያኹ ዋሲሰኩ። እና ቋላ ኒን ኩዶ የነሰኮር ቀሓትድ እድንዩል አረርሳ ጋብዲ ናክታብትዲት ተብድነድ ንጃብ አርሳኹ ለዶትልድ ብርፍ ይነድ ጋብስታኹ ቋላ ጣፊሕ አኹት ሸክ እንጋኹ ግን።

**ብሊን ግእዝድ ከተብስሮ
እስተኹ ምሕልል**

ብሊና ጋብ ግእዝ ፍደላትድ ጨገም እንገት ከተብስሮ ገረስተት አርእሲሰድኖ፣ በላይን ገሪው ኮል አኹን በሪል፣ 1991ደውልድ ተርሲን ለመለም ዩኑ እርግነት፡ ዶ/ር ክፍለማርያም ሓምደ «ይና

ፈለካ ውራ ተካኸን?» ያኸ ጁኚል ራድዮ ጃህራይትል 2018 እዳናኸድ ስኩሶ እርገት አልብርሳኸ ግን። አንኸር ህምቡርሰና አኸሮልና እና ተለየውሲ ሀደጊያ ፍሪሪኸን።

1. አመራ-1991ዲትል ሜሪ ውክቱኸ «ኤርትዬል ጅርምቢ ምህሮር ዕምርሊ ገእየው ናውክ፣ ናገከር ጋብድ መሀርሰድኖ ሻኸኑኸ» ዮ ተምብሆ ደንቢ፣ ብሊና ጋብ እና ስታት ኒል ትዎ እላ ይሰቶሰና፣ እን ይና ኮል ብሊና ጋብሲ ዳበርድኒል ሕሱራን እርገው በላይን፣ እኸር ክፍለማእያም ፋደገር ይማምዲ ከድኃዲሲ፣ ብሊና ጋባ ዲባ ያኸ ገንዳ ተከልኖ፣ ሰልፋ ምእብልድ አንከር ምእብ አኸራሲክ ጅርምቢ ናድ መሀርሰው አክትበትሲ ትግርኛልድ ግእዝ ፍ ደላትድ ብሊና ጋብል ተርጀምኖ ደለምድኖ ሚኒስትሪ ምምህሮርኸድ ላምሰነት አልብርሰኸ። ኔን ደአም ወራትሊ እርግጊ ከብተ ላቲንድ ሓለጋትድ ከተብሰው አሪ አክትበት ብሊና ምህሮር መዱውድ ደለመት ከዶ አልብርሳኸ ግን።

2. በሪል መንደርተው በላይን፣ ሲረኸድካ እን እስካንዲናቪዬል መንደርተው፣ ብሊና ጋብዲ ዓዳትዲር ወጨማት ተከልነድ አኸን አክትበት ደልምድነድ ለመለም ዮ እርገውልድ፣ ግርጋ 17.01.1992 እና ኮል ተከልሶ እርጋኸ ብሊና ጋባ ዲባ ይስታኸ ገንዲል ሽወደንትልድ ጀዋብ ከተብሰኸ። ክማና እን ጀዋቡኸ ድርኃኸድ ብሊና ጋብ ፍደላት ግእዙውድ ከተብሰሮ ሻኸ ያኸ አኸ፣ እን ናንሱክ ግእዝ ፍደላትድ በሪል ከተብሰው ብሊና አክትበትሲ ተለልተሎ ሓበራኸዲ።

ግእዝ ፍደላትሲ ፍሪሪኒል ትንክበው ጋራተልድ ድርጅታቸው እና ተለዩው ጋራትሲ ሀደጋቸው እርጉሹ።

ሀ. ይና ኮል ብሊንሲ ሸፍሸፈውዲ ነበብደውዲ ናን አኸራሲክ ግእዝድ ግን።

ለ. አፍሪቂ ቅረናትልድክ ይና ሻክ ይነው ፍደላት ሻክናኸር ይን ካያ አኸንነዲን፣ ናአክብናዲ ናድ ከደምናዲ ሰልፍኻ ይና ሓበን ግን፣ ሊሻርኻ አፍሪቂ ሓበን ግን። ናውኻ እና ፍደላት ግእዙ ግን።

ሐ. እን ንኪር ሃድል አኸራሲክ ብሊና ጋብሲ ግእዝድ ደለምደ ውሊ ዋላ ድኳ ሓዲስ ውጣን አከሻር፣ ላሪ ጨገም ጌባኸ አርኒ፣ የውዲ አሪውዲ እርጉሹ።

እና አወት ሀደግሳኸ ብሊና ዲቢል ከተብሳኸ ጀዋብ ዳግል ብሊና ጋብ ፍደላት ግእዙውድ ጨገም እንገት ከተብሰት ፈሀሚስኒ መታን ሚኒስትሪ ክኒሩኸ ኤርትራዪኸሊ እና ተለዩው አክትበት እንሻቅሱኸ።

1. ብሊና ቆላታ እንድባ - 1992ዲሲ ክፍለማርያም ሓምደዲ፣ ጳውሎስ ዘርእማርያምዲ ብሊና ጋብሲ ተብደውድ ስኹድ ጠፍሕድናኸ።
2. ብሊና ጋባ ጉግ - 1992ዲሲ ተኸለ ገርጊስ አፍታይ ደለምዳኸ።
3. ብሊና ክታበትዲ ግብራ ጋቡኸዲ - 1992ዲሲ ተኪኤ ዓልበኪት ደለምዳኸ። እና ይክቱብ ነት ሀደግሳኸልድ 10 ሓበት ሚኒስትሪ ክኒሩኸሊ አስመራ ገእዮሰና - እን እንሰካ ሚኒስትሪ ክኒሩኸድ
4. ገሻኸ እርጋኸ፣ በራኸ ገብረስላሴ ግርጋ 17.07.1992 ከተባኸ፣ “እንቲ እንሻቅረውልና 10 አክትበት ግብራ

5. ጋቡኾዱ ወሪ ሰዋሱዉ ገእይኾና። እንቲ እስረኾ ክድመትድ ሓመድድነኾንካ። እንቲ ተርስረ ህምብራኾ ስታትሲ ተለለይድቶሉ ተግዳብነኾን ያኾ ጀዋብ እንተትለ፣ ኒንኸር እንሰካ ኣኩ እርጋ ክድመትዲ ፈራኾ ጋር ኒእርግነድ እና ክቱብ ኒል ሀደጊዮሉ ፍሪረኾን።

እና ኣወት ሀደግሰው በላይን ኮሪውዲ በሪውዲሲ ኣኩ እርጋ ምሕልል ኒውክ፡ እን UNESCO፡ « ከው እቀኑቱሲ ጋብስታ ጋብ (minority language) ክታብት ናኾ ገረስተሰነክ እን በለድል እክ ገሪውድ ጋብስተውዲ፡ እን በለድል ትከር-ጋብሰና (official language) ኣኾ ከደመው ጋባ ክታብትዲ ላኾ ኣኸሮ ሻኾ» ያኾሲ፡ ብሊና ጋበል ወራትሊ እርገሰና ሀብናዲ፣ ብሊና ጋብ ጨገም እንገት ፍደላት ግእዙውድ ከተብስሮ ገረስተት ኣከዲስናዲር መታን ኣኩ እርጋኾ ለመለም ግን። ኣኾ ደኣም እና ኩድጃ ሓሰርሶ ከደሙ እርገው በላይናኾ ሸኑረውዲ ዋሰውዲ ብነዲን፡ ብሊና ጋብሲ ግእዝ ፍደላትድ ከተብና ደንቢራ ከብተ፡ ላቲን ሓለጋትድ ከተብና ፍሪርሰት ናውክ ደለይድናኾ ጋር ግን።

እና ኣወት ሀደግሰሰና፡ ብሊና ጋብ ግእዝ ፍደላትድ ከተብስሮ ኣኩ እርጋ ምሕልል 1996 ኣኸታሲክ ተለለያኾ ኒኣክነድ፣ እን ኣኩ እርጋ ክደምሲ ተለለይድኖ ቋልኖ ግን።

1996ዲሲ ሰልፋ ኮንፈረንስ በለዱኾ፡ ኤርትራዮር ጋቡኾ፡ (The First National Conference on Eritrean Languages) ይስታኾ ዲባ ኣስመራል እስተ እርገት ኣልብርሳኾ ግን። እና

ኮንፈረንስ እንዲል በላይንክር ኮሌይ አኸን በሌልድ ሕበርሲነሉ እርግኑኸ። እን በሌልድ ሕበርሰው በላይነልድ ዶ/ር ክፍለማርያም ሓምደ ሽወደንልድ፣ ይና ዳንዲ እኸርዲ አድሐና መንግስተካብ፣ እንሰከር ሁመትሊ አዲስ አበባ ዩኒቨርሲቲትል አክትቦታ ልኻን መድ አደራ (Librarian) አኸ ከደሙ ሰጋኝ አዲስ አበቢልድ እንተርነድ፣ እና ለጋ ኔን በሌልድ እን ዲቢል ሕበርሲነ እርግኑኸ። እን ኮሌልድ ሕበርሰውልድ እስታዝ መሓመድኑር ፋይድ፣ ኒሰናኸር አሪው ናውክ ላት 30 አከው ሰንሒት ብራዲ፣ ጣቀርድ ብራዲትልድ እንተው በላይን ሕበርሲነ እርግኑት ዶ/ር ክፍለማርያም ደገመዮ። ዶ/ር ክፍለማርያም ኒገፍድ እን ኮንፈረንስሊ “ጋባ ገርዳ እካ ማሕበር ዳበርኒል (The role of language in societal development) ይስታኸ ክቱብ ትግርኘድ ስኩሶ እርጉኸ።

ዶ/ር ክፍለማርያም ሓምድ፣ እን «Blin Language Maintenance, Shift and Revitalization» ይስታኸ 2005ዲሲ ከተባኸ ክቱብ ኒኸል፣ እና ኮንፈረንስ አውት ሀደግሳኸሲ ተኪን እዳንዶ ከተቦ ዋኒነዲን፣ እና ጂጋ ተለዮኸ እን ክቱብ ኒኸሊ ጨግዕስታኸ አኸሮ ግን። እን 1996ዲሲ ኤርትዮር ጋብሲ ቋላኸድ አስመሪል አኸኸ ኮንፈረንስሊ ሕበርሰው በላይን፣ ገር ጋብድ መሀርድኒ ስታት ሜሪሩኸሲ ናውክ ካቢነትሉ ዶ/ር ክማርያም ደገመዮ። ደአም ብሊና ጋብሲ ቋላኸድ እንሰከር ሁመትሊ ብሊንድ መሀርድኒ ስታት ሚኒስትሪ ምህሩኸድ ደለሞ እርግጋኸ ኒአክነድ፣ እን ኮንፈረንስሊ አርሰው በላይን እን ፊኝ እርጋኸሎም ወክትሊ አሸኻኸድ ዕግሎ እሲነ፣ «ሚኒስትሪ ምህሩኸ ውሪኸ እን ስታት ብሊና ጋብድ መሀርድኒኸሲ ወራትሊ እርግስኒልድ ደንቢራ ሻኸሉ ህምባኸን?» ዮኸ

ወንቀራ ስድስት ሀደገዡ። ኒዳግልር እን ዶ/ር ክፍለማርያምዲ፣ አድሐና መንግስተኣብዲ ኮንፈረንሰሊ ስድስትው ክቱባናል፣ ብሊና ጋብ ላቲንድ ከተብሰጊን ያኹ ናቋለስ ወድሕድኖ ስድስት፣ እን ጃቢትኖ 1992ዲሲ እስቶክሆልምልድ ሰጃ ብሊንድ ከተበው ስድስኖ እርግሰና ናውኸር ግእዝ ክታብት ብሊና ጋብሲ ትክሰ ወክላኹ ኣኸት፣ እና ተለዩው ጋራትሲ ተልተልኖ ስድስት ሀደገዡ። ናውኸ፡ -

1. ሰልፍ፡ ገለ ኣድሁይ ጋቡ ብሊነውድ ስፈት (Certain phonetic features in Blin) ፡ ህምቡርትክ ናን ቀ፡ ጨ፡ ኘ የውዲ አሪውዲ ደሀይ ናኹ ግእዝ ክታብትል ትክሰ ወክልሶ ወሪ ጠፍሖ አረርሰዡ።
2. ሊኘር፡ ብሊን ሊኸ አመራ ኣካኹ፡ ለዮ ራይኒሽሪ ክድመት 1880ደውልድ ተርዮ ግእዝድ ከተብሰኒ ክኒ ሻዡ።
3. ግእዝ ክታብት እን ላቲን ክታብትል ስዳዋኹድ አረርሰገው ኣድሁይሲ ከተብኒል ዓቅተው ፍደላት ሻዡ። ንድኻ ብሊና ጋብ ፍደላት ግእዙውድ ከተብሰን ትክሰ ዳበርዶ ገረሰዡ።
4. ብሊና እካ ማሕበርዲ ኒህጃምዲት ወግምሊ ቱስነድ፡ ብሊንሲ ግእዝድ ከተብነሰ ተለለይድና ስዳዋኹ ኣኸ አረርሰዡ። ውረድ ብሊና እካ ማሕበር ትግረዲ ትግርኛዲ ጋበውዲ ሰላምድ መንደርታኹ ኒኣክነድ፣ ላቲንሲ ነፍፅስትና ጀረብደጋ ጋራትድ በንስሰኻና መሀዳኹዲ፡ “ይናዲ ናዲ” ያኹ ፈህምሊ ኣኸራሲክ
5. ዋለያኹዲ ኒኣክነድ ግን። ንድ ዳግልር ከው ላ ኣውራጃል ወሪ ላ ዞቢል መንደርተውድ ግእዝ ክታብትሲ

6. ፍሪርና፣ እንደ ጠባይ ልውውጥ ክብር-ኸዳዲ (Literary)፣ ይግም ወሪ ምምሕዳርዲ አሸሾ ዳቦረሰና ሀብኒል ካቢሮ ገረሰኩ። ኒንኻ ኒገፍድ እን ሰኝ ገባይል እና ዞና ኒል መንደርተውድ ነበክል ላናር በሀር አረርሰሰና ሀብኒል ገእሲሮ ገረሰኩ።
7. ብሊንድ ከተብው (Blind authors) ናብጅኻክ ግእዝ ፍደላትድ ከተበው ናአክነድ፣ እና ከው ኔን በኸት እውስተንሎም ናክድመትሲ ትክሲን ዳበርድድኖሉ ገረሰድንድ። ግእዝልድ ላቲንሊ ለውትና ደአም እና ከው ኔስ ብሊና ጋብሲ ዳበርድኒልድ ደንቢራ ከብተነሰና ሀቢሮሎም ገረሰኩ።
8. ደንካቢል ጅርምቢ፣ እን ናው ጀረብናኸሊክ ለውትድኖ ወሪ ቀየርድኖ ገረሰድንድ የው እርጉኸ።

ዶ/ር ክፍለማርያም ኒጂሻስ ተለለይዱ፡ እና አስመራል እስተኸ ሰልፋ ኮንፈረንስ በለዱኸ፡ ኤርትራየር ጋቡኸ ይስታኸል፣ እን ብሊና ጋባ ክታብትሲ ተኪን ናቋለስ ስኩሰውልድ ናብጅኻክ፡ ብሊና ጋብ ፍደላት ግእዙውድ ከተብስሮ ሻኸ ያኸ ቋለስ ካቢኒኸሉ የኩ። ንድ ዳግልር እን ኮንፈረንሲ መርሖ እርገው እና ብሊና ጋብ ላቲንድ ከተብስሮ ይስታኸ ስታት ሜሪሩኸሲ ሊሻር ድምኖ ቋልድኖሉ ቆል ቱኑኸ የኩ።

ይና ጂኃ ጃበሪል ሀደግሰሰና፡ በላይን ኮል አኸን በሪል መንደርተው፣ ብሊና ጋብ እን ናት ክልዎ ህምበው ትግርኛዲ፡ ትግረዲ ናድ ከተብሳኸ ግእዝ ክታብትልድ ዓደግሶ ኒቱሲ ላቲንድ ከተብሰን፡ እን ገሪ ደርፍፍድ እክ

ብሊኑውሊ እንትሮ ገረሳኸኝ ንተስ ጉርድ አለልይነድ ገሪ ምሕልል እሲነት ፊሀምኖ ገረሰነኸን። አኾ ደአም ላገቢለት እን ኒት ፍግኸዲ ፍደጋኸዲት አለለዮ ኒን ግን ይነድ ጀረብግኸኝ ዮ። እን ኒምሁራንዲ ገሸውዲሲ አብሲ ብዶ ጋቡንሲክ። እን ሜሪሲ ወሪ ሚኒስትሪ ምህሮሩኸድ ሸኑራኸኝ እንቀሥዋ አርዶ ገረሰላ።

እና አወት ሀደግሳ ደርብድ ብሊና ብሪል ገር ጋብድ መሀርድና ኒሰልፍ 1997ዲሲ ላቲን ፍደላት ተርዮ ደንቢ አከንኸር፣ እን ብሊና ጋብ ግእዝ ፍደላትድ ከተብስሮ ሻኸ ያኸ ጂጋ ደኮክ-ደኮክ ተለለዩ እርጋኸኝ ኒአክና ከስተኸኝ አኸላ። እን ደንቢረድ አኩ አርጋ ክደምልድ፣ አመራ 2005ዲሲ ሎንደንትል እስተኸኝ ሰልፋ ኮንፈረንስ ብሊና ጋብዲ ዓዳትዲሩኸኸሊ ፣ ዶ/ር ክፍለማርያም ሓምደ «Blin Language Maintenance, Shift and Revitalization» ይስታኸኸ ክቱብ ስኩስነድ፣ እን አዋይን ብሊና ክታብት አዋኸ ግእዝ ፍደላትድ ከተብስሮ ጀረብሱኸር ሳድስቱኸር ላቲንድ ከተብስኒል ጀወለት እዳንዶ በርህዱኸኸ። አንኸር ይገፍድ (ተኪኤ ዓልበኪት) እና ኮንፈረንስ ሎንደንኸኸል፣ ብሊና ጋብ ግእዝ ፍደላትድ ከተብስሮ ሻኸ ሲሰው አስባብሲ ተልተሎ ስኩሶ እርግኸኸን። ኒደንብኸር ኮልድ 2010ዲሲ ሓዳስ ኤርትራትል ብሊና ጋብ ግእዝ ፍደላትድ ከተብስን ኪደለማ ያኸ ክቱብ ፈላሶሩኸኸ ስኩሮ እርገት አልብርሳኸኸ ግን። ናንዲ ሁመትሊ ከዶ እን ግም ጃበር ሻኸኖ እርግናኸኸ ብትርሲ፣ ግም ደንበር ለውንነዲንሉ፣ ዳበሪር ፊስ ቡክሊ፣ ኒሰናኸር ብሊና ረዋዲትል እና ወዓድ ኒን ሲረኸድኻ ሻሎት ኒድ ጂግስተናኸኸ ወዓድ በሀር አኾ አረርሰኸኸ እንኩኸኸ።

ብሊን ላቲንድ ከተብሰን ኪደድ ያኾን ቋላ

ብሊን ጋብ ፍደላት ግእዙውድ ከተብሰሮ ሻድ ያኾን ቋላ ሻው በላይን ኮሪል አኸን በሪል ገሪው እርገገንኸር ዋሃንገኸር፣ አሪ ገፍድ ብሊን ጋብ ላቲንድ ከተብሰን ኪደድ የው በላይንኸር ዋንቲኒነዲን፣ እን ላኾን ለጋ ክቱባን ይና ሻን በላይን ከተብነው፣ እማ ብሊን ጋብድ ወሪ ይኸ ዕባብድ ኤርትርዬ ጋብድ ላቲን ክታብት ኪደድ ያኾን ቋላ ሻውሊ ጨግዕስቶ፣ ናቋላዲ ናው እሲነኾ ክደምዲት ሀደጊያ ጀረብዳኾ አኾ ቋልስተተለ። ውረድ ላ ጋርሲ እን እንቲ ቋልዳኾድ ካያ አኸገ፣ ኒቃብሎሲ፣ አሪው አወያ ደርብድ ቋለነትሉ ሀደግና ዋጅብ አኸውድ ግን።

እን ብሊን ጋብ ላቲን ሓለጋትድ ከተብሰሮ ሻድ ያኾን ቋሊልድ ብርፍ ዮ ናአቅምስክ ከደመው በላይነልድ ላኾን ዳን ጎይትኦም ክፍሎም ግን። እን ኒ ከተብው ክቱባንልድ “ ብሊን ጋብ ሰልፋ ምእብድ፣ ሕታም ሰልፋኾ” ይስታኾን ክቱብ ኒኾ ማኒስትሪ ክኒርኾድ ኒሰልፍ ወክት 1997 ሓተምላኾ ግን። ጎይትኦም ደኦም እና ክድመት ኒስ ጃቢቶ 1990 ተርሰትሉ፣ 1995ዲሲኻ ብሊን ሓለገት ላቲንድ ያኾን ስኾድ ስድስትሉ ሀደገድ። ጎይትኦም እን ሕርብት ያኾን እና ክቱብ ንድ ቱሲሲኒል፣ ብሊንሲ ላቲንድ ከተብና ይና ሰልፋ አኸውድ እን እንትሮ ገረሰው ወንቀራታትሲ ጃቢሶ ወንተሲያ ያኾን ሕላንድ፣ ላቲን ብሊንድ ውሪኾ ፍሪርሰት ኒቋለስ እና ስቆት ከተብሶ ህምበሰና ሀበ ስድስ ህምበድ፡ -

1. ብሊና ላናርሲ (ላሕማ እስላም ዲክስትታንዲ) ተረድደው።	4. ይና አኮኖሚዲ ፈረው።
2. አሸሻኹድ ክድመትል ትወው።	5. ዳበርና እያሙኹዲ ሰደረው።
3. ዓዳት ብሊነውሲ በደለገው።	6. ኤርትሪ ስርዓት ትምህርቲርኹዲ ለሓመው አኸውድ።

ላቲንድ ከተብነን፣ ይናቀርድ በሀር ከሸራ ባርና የንታ ግን የኮ ዳን ጎይትኦም ክፍሎም።

እና አወት ሺብ ላኹሊ ሀደግሶ ህምባኹ፣ ብሊና ጋብ ላቲንድ ከተብሰን ብሊና ላናርሲ ተረድደኩ ያኹ ግን። አኾ ደኦም ብሊና ላናር ንተረዳኹ፣ ይና ከው ብሊን ናክስታንዲ እስላምዲ ናጋብዲ፣ ዓዳትዲት ተብድኖ፣ ላ ወሪቢል እኸሪር ተክሊብዲ ሕሽምዲሲ መንደርተው ላ ከው ናአክነድ ግን። ፍደላት ናህምቡሲ ጋብ ናድ ከተብሰው እሻራት አኸነዲን፣ አኻ መድሀብዲ (ዲን) ጨግዕስቶ ቋልስትሮ ሻኸላ። ንድኻ እን ይና በለድል ነፍዕስትስተው ፍደላት ግእዙዲ፣ ዓረቢሪውዲ፣ ላቲኑዲት ይና ከው ከቲነድ አኻ መድሀብዲ ጨግዕኖ ቋልነድ፣ እን ናድ ጀረብዳኹሎም ምህርትልድ ሸሊትኖ ከብተግኒን ፈሀሚስናዲ መሀርድናዲ ጀረብደኩ። ኤርትራዬል እን ትግረ ጋበው ናእስላምዲ፣ ክስታንዲ ፍደላት ግእዙውድ መሀርሰው አኸኖ ደንቢ፣ ብሊንኸር ናእስላምዲ ክስታንዲ ፍደላት ግእዘውድ መሀርስድኖ ጨገምዳኹሎም አኸላ። ውረድ ሻሎት ብሊነው፣ እን በለድቀር በጃኸውክ ናድ ከተባና ክታብትሲ ክንተግነን፣ ክድመትል አኸን ይማም በለድኹል ዓቅም እንገው አኸኖ ከብቲድኖ ገረሰነኩ።

እን ሊሻር ከቱብ ላቲን ዓገል ከታቦቱኸድ ጂግስታኸድ፣ ጃር ኒረድ እውኒት፣ ይና ዳን ዳንኤል ተኸለማርያም ተከተራይ፣ 1996ዲሲ ትግርኛድ ከተባኸ "ላቲን ዓገልድ ከተብሰው ይና ፍደላትዲ ናአዋይንዲ- ላቲናዊ አገባብ አጻላሕፋ ፊደላትናን ኩነታቱን" ያኸ ግን። ዳንኤል እና ከቱብ ኒስ ስኩሱ እን እንሰካ ንኒል ከደሙ ሰጋኸ ኤርትራዬ ሚኒስትሪ ምህሮርኸል ገንዳ ፕዳጂ በለዱኸ፣ ለንካ ካሪክሉሙኸድ ስኹድ አኸ፣ ኒ ከቱብ እን 1996ዲሲ አስመራል እስተኸ፣ ሰልፋ ኮንፈረንስ በለዱኸ፣ ኤርትራዩር ጋቡኸ፣ (The First National Conference on Eritrean Languages) ይስታኸል ስኩራኸ ግን። ዳንኤል እን ኒከቱብ ቱሴሰኒል፣ "ሰውረት ሁመትሊ ሀ.ግ.ሓ.ኤ. ዲ ገንዳ ምህሮትሪ እስረው ክደም ህምቡርሰና ሀደግሰሮ ገረሰተውልድ፣ እን ናን ተኸት አኸራሲክ ከቱብ ሜራስ (ቅርሲ) እርግገውለን ኤርትራዩር ጋብ ናድክድ ላገሽ ከደምሮ ገረሳኸ ላኸ ነበካ ላቲን ፍደል ቱስናዲ ዳበርድናዲ ግን" የከ።

ዳንኤል ኒጂኸስ ተለለይዱ፣ አባ ይስሓቅ ገብረአያሱስ ሰውረትሊ ለመለ ዩ ሰጋኸ፣ ላቲንድ ከተብኒ ስታት አወያኸ አኸት በርህዱንሲክ፣ "እን ይን ጀረብናኸ ይና እክ ፋሕ ይሮኸር ሺርዶኸር አኸጊ፣ እክብስሮኸር ሓቁስኺሮኸር ግን። ይን ጀረብናኸ ሰሳ ፍደል ላበለዲሲ አኸጊ፣ ላ ፍደል እን ሰሳ ቆምያትድ ወሪ በሄራትድ ግን" የት ሀደገከ። እና ጋብ ኔልድ ሰውረት ወክትሊ ኤርትራዩር ጋብ ናውክ ላቲን ፍደላትድ ከተብሰሮ ግን ይስቱ እርገት ቋሊሰከ። እማ ንሰና እርጋኸ አከን ውሪኸ ኤርትራዩር ጋብ ናውክ ላቲንድ ከተብሰሰና አኸጊ? ሕርየት ደንቢ ውሪኸ ላቲን ፍደላት እን ከው እቀሑቱሲ ጋብስተው ጋባ ከሽራ አኸ ከብተ? እና አዋይን ንኪ ህምባኸ ኤርትራዩር ጋብ ናበልጃ ግእዝድ፣ ናበልጃ ላቲንድ ከተብሰሰና

ሀብ ሀምባኸ እክ ኤርትራውሲ እክባኸዲ እኸሪር ሓቄፊነሰና ሃባኸዲማኒ? የው ወንቀራታት እንትሮ ገረሰኩ። ዳንኤል ኒገፍድ ፍደላት ላቲንውድ ከተብና አወያ ከሸራ ወሪ መኸሰብ ከሜት በርሀዱንሲክ እና ተለየውሲ ሀደገኩ፡ -

- ፍደላት እቀጥቲሲ ነፍዕስትሮ ጋብሲ ከቱብል ገምድና
- ሁመት ድርጅኸል ነብብድናዲ፡ ከተብናዲት ክንትና
- ስዳውድሮኸር፡ ታቅድሮኸር ደሀይድስተው ፍደላትሲ ሲድረ ሓበርና
- ወተር እሻረት (tone markers) ነፍዕስትኒል
- ወክቱ አላትሲ ነፍዕስትኒል
- ኩጋብሲ አሪውድ አርእሲስቶኸር፡ ናውሲ ፈሀምቶኸር በኸት አኒል
- ላጋብ ናትናቱር በላዳትሲ ጋብስተው አከን፡ ላኸዲ ናድካኸዲ ምሀሮሩኸዲ አሪው ከሰ ነብብሰውዲት ነፍዕስትኒል” የኩ።

እማ ናን ኮሪል አኸን በሪል ብሊና ጋብሲ ግእዝ ፍደላትድ ከተብናዲ፡ ላቲንድ ከተብናዲትል እርጋ ጂኸስ እዳንድኖ ቋልኒ ደንቢ፡ ይናኮል ክንሱት ወሪ መምሃራን አኸኖ ከደሙ ሰኸው፣ ናንኻ ስወደን መንደርተው፣ አብራሃም ዮሐንስዲ፡ ተስፋሂይወት ዮሴፍዲ፡ 2015ዲሲ እስቶክሆልምሊ እስተኸ ብሊና ጋብዲ ዓዳትዲር ኮንፈረንስሊ፡ ላቲን ፍደላትድ ካያ መሀርስና አወያ አጭጉም ተለይደት እኸሩርዲ፡ ክትንቱትዲ ክንሱትዲ ደገመናኸ ድግምሲ እን ናው ከተብናኸ “ብሊና ምሀሮ ሓለጋት ላቲንውድ ናከተብስና ተለይዳ አጭጉም” የው እና ተለየውሲ ቋልኖ ግን።

**ብሊና ምህሮ ሓለጋት ላቲንውድ
ናከተብስና ተለይዳ አጭጉም**

1. ዋልደንዲ ናቕርዲ ክታብትድ እኸሪሪለድ ሲዲኸሎም፣
2. እን 5 አመራ ላቲን ሓለጋትድ መሀርስና እንግሊዝ ክታብትዲ ነብድኔዲት ባርኖ ላቲንሊኖኦኩሎም፣
3. አረእኻ ዕባብኸሊ ዋርዲትድኖ ገርሰኒ፣ ላቲንሊ ካያ ከለብስኖ ከብቲኒኸ፣
4. ከሳ ዳበርድሮለም ገርሰው ወሪ ጁኻዲስሮሎም ገርሰው ክቱባን ነብድድኖ ገርሰኒኸር እላኸር፣
5. በለድሊ ህንባ እካ ማሕበር ወራትልድ ደንቢሶሎም አረርሰኸ፣
6. ፊሾትል ትውኖ ና ጨገም ክቱብዲ ጋብዲሲ በርህድኖ ገርሰኒ፣
7. በሀሊን ዓወድናር ድሂስና መታን እውስቱ እርጋኸ ምህሮ በሀሊንሲ ጃቢስጊ ደንቢሶሎም አረርሱ እርጉኸ።

ለመለም ሓለጋት ግእዙሲ አረርኒል

1. እጃሩር
1. ላቲን አብልክ ምህሮ ብሊናኸ ሓለጋት ግእዙውድ ከተብስሮሎም ገሪ ወክትዲ ገሪ ከውዲ ተዓዩብኩኸ።
2. አከጋኸ ጃልኖሰናኻ እን ሓለጋት ግእዙሲ አለለይኒ መታን ወላ ትግርኛ ላ ወክትብና እውስትሮሎም ፋነይኩኸ።

3. ኒን ኒውክ አከጋኹ አከት ደለይድኖሰና፣ ዋልደን ናቐርሲ ሓለጋት ግእዙሲ መሀርድኒ መገለይሊ ሰገርኑኹ። ህንቡ፣ ምህሮር ልሻንቲ ትግርኚውዲ ትግረሩዲትል ነከሰና።

4. እን ፍሪር እንገው ደአም ሕርበት ሓለጋት ግእዝ ሓለጋት ሻኹሲ ነፍዕሰተነኩ።

2. ክንቱት

1. መስከብሊ ክቱብ ግእዙኹ ነብብደና ይስትኖ፣ ግርስ ቢነክ እን አዋይን ናው ህንበናኹሲ እንተሪነክ ክንሱትት ደገሙኑ አረርሱኑ አርግኑኹ፣

2. እማ እን ና ዋልደን የነሰና «ውራ ላ ወከት በና ትግርኛ እስደኒና» ዩነክ ጋቡኑ እርግኑኹ።

3. ኒዳግሊ ኮዶ ገንደድ አኸን ናቱሲ ሓለጋት ግእዙሲ ከተበና ዩነክ ወንቀሩኑ እርግኑኹ።

4. ኒሰናኸር ፖስተራት ዓፍዩቱዲ ሓብረሩዲ ትግርኛዲ፣ ትግረዲ፣ ዓረብዲሲ ከተብሰውሲ ና ነብብድና ብነድ «ወሪ መሀርደና ነስ ወሪ መሀርሰግነውዲ ነብብደግነውዲት ከርከርድገና» ዩኑ እርግኑኹ።

6. ክንሱት

1. ብጅኸሲክ ዕግሎታተል እን ዋልደንልድ ድያዳ አርርሰው አኸንነዲን፣ ናው ኒዲ ጋቢግናኹዲ ይግናኹዲ ሻኸኒ ግእዝ ጀረብሊ።

2. ኒን ሰርገልና ብነድ ደአም ክንቱትሲ ሓለጋት ግእዙሲ አለለይስኒ መታን ናድ ገረሰተሰና ለመለምልድ ህንብኒ። የነኩ ክንሱት አብራሃምዲ ተስፋህይወትዲ።

ክንሱራ አራዥ፡ ዛይድ መስቀል፡ 1999ትልድ 2013 ኣኸራሲክ ሓልሓል ደወልወሊ ኣረርሳዥ፡ ፈንገሻ በኩ ይስታዥ ድገዲ፡ ሓልሓልዲ ፈለዳርብዲትል ክንሱራ ኣኹ፡ ኒሰናኸር ፈለዳርብሊ ክኒር ልጃን መድ አደራ ወሪ ዳይረክተር ኣኹ ከደሙ ሰጋኹ፣ እን ላቲንድ እውስታኹ ብሊና ምህሮት ወገምኒ መታን 2001ደውሊ፡ ከረንሊ ሆተል ኮስቲናትል እስተኹ ዕግሎትል ሕበርሰ እርገት ደገመኹ። እና ዕግሎ እንሰከሩኹል ሜሪር መድ አርደትዲ፡ ክንሱትዲ እጃሩርዲ ናውክ እክብስኖ፡ ብሊና ምህሮ ላቲንድ ኣዋኸ ዋኔት ወንቀራኹ ክቱብኸር (Questionnaire) ስኩሮ እርገት ሀደገኹ፤ እማ ኒጂኻስ ንሰነድ ተለለይደኹ።

1. እን ዕግሎትል ሓደረው ሜሪር መድ አርደትዲ፡ እጃሩርዲ፡ ክንሱትዲትልድ 90% አወይሲ ላቲንድ መሀርስና ጐትኹና ይኑኹ።
2. እና ግም ናንዱ ግእዝ ከተበገው ናኣክነድ፡ ሜሪር ክድመትሊ ከደምድኖ ገረሰኒ ይኑኹ።
3. እን ክንቱት/ተመሃሮ ሜሪ የውሲ ዋሰኒ። ጆርናል ወሪ ጋዜጣ ነብብድድኖ ገረሰኒ። ብሊን ናቱ ዓደግሰኖ መንደርተነኩ እንኩኑኹ፣ ይኖ ከው ዕግሎትል አብሲ ብድኖ ድድነኩን እንኩንኹን ይኖ ዋዕ ይኑኹ።
4. ዕግሎትል ገርጊስ ግርማይ እርጋኹ ኒኣክነድ፡ ኤርትራዮር ካሪክሎም መድ አደራ ሙሳ ናይብቲ፡ “እና ላቲንድ መሀርድና ብሊና እካ-መሓበርሲ 12 አመራ ደንቢራ ወንተሰኹሉ። ንድኻ እና ጋር ኒስ ትክሰሊ” ዮ ጋቢኹሉ” የኩ።
5. እን ዕግሎትል እርገው መድ አርደት ወሪ ሜሪር ወካይል
6. ኩድኖ ናገፍድ እና ጋር ኒን ቋልስትሮ ሻኩ ይኖ ጋቢኒኹ።

7. ክንሱራ ዛይድ ኒጅግስ ተለለይዱ፡ «ኒጅብኸር ላዶን ክንሱት በላይን እና ጋር ንድ ሓራቅርኖ እና ክንቱት ይነው ግእዝ መሀርስና ብነድ ኅስተነዙ እንደኩኹ። ንድኻ ላወክትበና ወሪ ፐርዮድ ግእዝ መሀርድኖሎም ግን ይኖ፡ እን ክኒር መድ ኦርደትሊ ወንቀራ ስዙስኩኹ»
8. እን ክኒር መድ ኦርደት ደኦም «ላቲን ዳግል ክንቱትድ ግእዝሲ መሀርድና ታቅሮሎም ግን ይኖ፣ ግእዝሲ መሀርድነስ ገብንኹሎም። ንድኻ እን ክንሱት ትብትኖ እስፖርት ሁመትሊ ናክንሱትድ ግእዝሲ መሀርዱኩሎም እርግኩኹ» የዙ።
9. ዛይድ መስቀል እን ጨገም አውስኮት በሀር ዋኔት ወድሕዳኹ ኒጅግስ ተለለይዱ፡ "ላዶን ፋናትል ላቲንድ መሀርሱ እርገው ክንቱት፡ ሓጋት መሀርስድኖ እንትኖሰና፡ እን ክኒር ልቫሊ ትግርኘድ ከተብሳኹ ሓብረት ናፊሀምና ብነድ ጨገም አረሩኑ እርግኩኹ። ህምቡርትክ ናን ላወክት እን ክኒር ልቫሊ "አመሪ ክኒ ወሪ ምሀሮ እላ" ያኹ ሓብረ ትግርኘድ ከተብሶ እርጉኹ። እን ክንቱት ብሊነው ደኦም እና ሓብረ ትግርኘድ ከተብሶ እርጋኹ ኒስ ነብብድድኖሉ ገረሰገው ናኦክነድ፡ እን ክኒ ወሪ ምሀሮ እርግጋ ግርጊል ናእግኒሰና ምሀሮ ህምበዙ ሀቢነ ክኒር ልቫሊ እንትኩኹ። ክኒር ልቫን ደኦም አበስቶ ዲዊኹሎም" የዙ።

እና ከረንሊ ኮስቲና ሆተልትል እስተኹ ዕግሎር ዳግል አሪ ወክት ከረንሊ ምሀሮር ልቫን ሻትክ ዮሴፍርኹ ወሪ ፍራተሊኮኹል እስተኹ ዕግሎትልኸር እና ወዳድ ብሊና ጋብሲ ላቲንድ ከተብኒኹ ጎ እርገት፣ ደኦም እን ሚኒስትሪ ክኒርኹድ

መድ አርደት፡ «ኒን ሜሪር ይማም (policy) አኸውድ፡ ላቲን ቀየርሰላ» ይነት ደገመኩ ክንሱራ ዛይድ።

ንድኻ እን ኮል መሀርዱ ሰኘው ክንሱት ሰምዕድነሰና፡ ብሊና ጋብሲ ላቲንድ ከተብሰሰና ሀብና፡ ኒዳግልኻ ወላ ብሊን ላቲንድ ከተብሰን ግራ፡ እን «ክድመት ጋብ (working language)» ይስተው ትግርኘስ በላይን ግም ናንዱ መሀርሰነሰና ሀብና ብና፡ እና ግም ናንዱውል ትብትሮ ገረሰጋኹ ጨገም ናቅሶሎም ዋኔት ዋዲሕ አኹ ህምበኩ ይስትሮ ገረስተኩ። እን ኒድክስኻ ፈከርዳኹ ከዶ እን ላቲንድ መሀርሰነስ ወገምኒል አከው ዕግሎታተል በላይን ናላውድ ይናቀሩ ጉስተነኩ እንኩኑኹ ይኖ ጠርዑ ናጥርግን ዋስስትና ብና ግን።

ጭመም (Summary)

እማ ናን እና “ጋባ ስታት” ያኹ ስኹድ ስኩራ ጂንስ ከፈፎ ድኹኒ መታን፡ በደሮኻ እን ንጃብ ስኩራኹ ጂንስ ድርጃያኹድ ጭምምሰ ስኩሲያ ግን። ኒደንብኻ ይን በላይን ይና ጋባ ክታብትሲ ቋላኹድ ለጋትል በንስነ፣ እን 1997ዲር ጃብ መሀርሰውኻ ናጋብሲ ግእዝድ ከተበው፡ እን 1997ዲር ደንቢ መሀርሰውኻ ላቲንድ ከተበው አኸኖ ይና ዋንትነድ፣ ሲረኹድኻ እና ግም ደንበር ግእዝድ ከተብድኖ ገረሰገው ገሪ አጭጉም ጎፍ የውሎም ናአክነድ፣ እና ጨገም ብሊና ክታብቱኹ አወያኹድ እንክስትሮ ገረስትርድ? ያኹ ይቋለስ ደንጎቢል ገምዲያ ወጠንድያ ግን።

ጋባ ስታት ወሪ ጋባ ይማም (Language planning or policy) ይስቱንሲክ፣ ላበለድል ጋብስተው ጋብሲ ዳበርድናዲ፡ እን ጋብ በለዱልድ አዊ አካንዲ፡ አወያ አዋይንዲትል፡ ጋብ አወን

ጋብስቲሮ ወሪ ነፍዕስትስትሮ ዋኔት ሓብራኹ ወሪ መርሓኹ ስታት ወሪ ይማም ጋቡኹ ግን። ጋባ ስታት ላ ሜሪ በለዱኹድ መቅሪሕሶ ደለማኹዲ፣ እን ፍትሕ በለዱኹሊ (constitutionሊ) ከተብሶ ስኩራኹዲ ስታት ግን። ንኪር እዲኒል እዳናኹድ ነፍዕስትስተው ለጅ ጋባ ስታታት፣ ኮርፑስዲ፣ እስታቱስዲ (Corpus and Status planning) ይስተው አረርሰኩ።

ኮርፑስ ወሪ (corpus planning) ይስታኹ፣ እን ጋብ ላባበለዱዲ ናክታብትዲት ዳበርድኒል ተግሰኹ ስታት አኩ፣ እን እስታቱስ ይስታኹ፣ እን ላበለድል ጋብስተው ጋብ፣ እን ይማም/ምምሕዳር በለዱኹሊ አዋኽ ነፍዕስትስትሮ፣ አዊን ወሪ አወን ናልድ ትከር ጋብ (official language) ይስቶ በለድ ኒድከል ከደምሮ ሻኹን፣ አወን ናልድኻ እን ዞና ናው ጋብስታኹል፣ ናቱሲ አኽን ጋብ አሪውዲ መጢቶ ገርዳ በሀር ክመሰና አካኹን? የው ወንቀራታትሲ ወንተሳኹ ስታት ግን።

እና ላ በለድል አረርሰው ጋብ፣ አዋኽ የመምስሮ፣ ወሪ መዓሊል እርግሮ ክመት መሀርዳኹዲ፣ መርሓኹዲ እስታቱስ ይስታኹ ጋባ ስታት፣ ሰኻ በንሊ በንሰኩ። እን ሰልፉኹ ላጋብናር (Monolingualism) ይስታኹ፣ እን ይማም ላ በለዱኹ ኒድከል ላ ጋብ ናቱሲ ከደመሰና ሀባኹ ግን። እና ጋብ ነወየው፣ ወሪ እን በለድል ከው ገሪው 80% አወይሲ ጋብነው ጋብ፣ ህምቡንትክ ናን፣ ፈረንሲ ጋብዲ ስዊድን ጋብዲርሰና አከን፣ ወሪ እን በለድቀር ናንከር ጋብሰና ጋብግነው፣ ደአም ጋብ ነበኩ አኾ ከደምሮ ፍሪርሰው እንግሊስ ጋብደውሰና፣ ወሪ ይኽ ላ ጋብ ከው እቀሩቱሲ

ጋብስተው አኩ፣ እና ጋብ ነወየውሲ በለድቀኑር ናውክ ክንቲነሎም ትክር-ጋብ (official language) ይኖ ናት ነፍዕስተናኸ ስታት ግን። እን ሊሻር ጋባ ስታት እኩልናር ጋቡኸ (Equal Linguism) ይስታኸ፣ ላበለድል ጋብስታ ጋብ፣ እን በለድ ኒድክል እኩለድ ከደመሰና ሀባኸ፣ እና ሰዊዘርላንድዲ፣ ካናዳዲትል ነፍዕስተናኸ ጋባ ስታትሲ ተካኸ አኩ፣ እን ሲኸጦር በና ጋባ ስታቱኸ፣ አኻ ደወልወልክ ወሪ ዞነክ እን ኒድ ጀረብዳ ጋብሲ ላትራ-ጋብ (official language) ይስተው ሀበ ነፍዕስታኸ (National/ Regional Language System) ይስታኸ ደርብ ወሪ ዓገል ግን። እና ስታት ነወያኸል ላ በለድ ገሪ ጋብ ናትናቱሩ ጋብስታኸሉ (multilingual nation) ይስታኸል፣ ላ ዞኒል ላጋባ አወይሲ ጋብስተው አከን፣ እና ጋብ ኔን ላት መጢቶ እን ዞኒል ከው ናውክ ላት ነፍዕስተነው ትክር-ጋብ ይስቶ ከደመኸ። እና ስታት ነወያኸ በለዳት ናትናቱር ጋብ ገሪው ጋብስተውሊሎም ትክሰ ፍሪርሰከ። ህምቡንትክ ናን፣ ህንዲዲ፣ ናይጀርያዲ፣ ጉላ አፍሪቃዲ፣ ኢትዮጵያዲትል እና ስታት ጋቡኸ ኒስ ነፍዕስተነከ። ይና በለድ ኤርትራዬልኸር እና ስታት ነወያኸ ግን እን ፍሪርሰርድ ሻኸ ያኸ ቋላ ህምበከ። ውረድ እና ስታት ነወያኸል፣ እን ጋብ በለድል ጋብስተው ናውክ፣ ሓውኑ እርገን እን ዞና ናው ጋብስታኸል ውቃም ክመሰናኸር፣ መዓሊል እርገሰናኸር ሃባኸ ኒአክነድ ግን።

ጃቢቶ ስታት ጋቡኸ ያኸ ይና ጃኺል፡ “ይና በለድ ኤርትራያትል ጋባ ስታት ህምባኸንማ? ዋገንኻ አወያኸኒ?” ያኸ ወንቀረስ ጉድኖ ጃኻስትነ፣ ኤርትራዬል ጋባ ስታት (Language planning or policy) ይስታኸሲ እዳናኸድ ሓበራኸ ክቱብ ድኳ ቋልስተገን፣ ተምቢህ ወሪ አዋጅ ስታት

ምህሮሩኸ ኤርትራዬል” ይስታኸ፣ ሜሪ ወክቱኸ ግርጋ 2 አርባ ሸከሪትል 1991ሲ ፍዳኸ እርገት፣ እና ተምቢህ እንሰካሩኸሊኻ «ኤርትራል ጅርምቢ ምህሮር ዕምርሊ ገእየው ናውክ፣ ናገር ጋብድ መሀርስድኖ ሻኸኑኸ» ያኸ እርገትሉ፣ ኒዳግልኻ ፍትሕ በለዱኸ (constitution) 1997ትል ከተብሳኸል «እኩልና ኤርትየር ጋብ ናድካኸ እብርሳኸ (guaranteed) ግን፣ ያኸ እርገትሉ፣ ኒሰናኸር ደኩክ-ደኩክ፣ ኤርትየር ጋብ ናውክ እኩላ ግን፤ ትርግርኛዲ፣ ዓረቢ-ዲኻ ጋብ ክድመቱ (working languages) ግን» ይስተት ሀደግሱኸ ።

እማ እና አወት ሀደግሳኸድ ደርብድ ኤርትራዬል ጅርምቢ ናውክ ናገር ጋብድ መሀርሲኒን ያኸ ሜሪር ተምቢህ 1997ደውልድ ተርዮ ወራትሊ ኒእርግና፣ ጅርምቢ ናገር ጋብ ናው ገረሰነውድ ምህሮት ናተርስና ካባኸዲ፣ ጅርምቢ ናሹዲ ናጋብዲትል እምነሰና ሀባኸዲ፣ እን ጋብሲኸር ዳበርዳኸ ኒአክነድ፣ እን ኮርፑስ ይስታኸ ጋብሲ ዳበርድኒ ስታትዲ ፈረውልድ ላኸ ግን። አኸ ደአም እን ሊኻር በና ጋባ ስታቱኸ፣ እስታቱስ ይስታኸ፣ ላበለድል ጋብስተው ጋብ ይማም በለዱኸሊ አዋኸ ነፍዕስትስትሮ ሻኸን፣ አዊን ወሪ አወን ናልድ ትከር-ጋብ (official language) ይስቶ አርእስትሮ ሻኸን፣ አወን ናልድኻ እን ዞና ናው ጋብስታኸል ካያ ናቱሲ አኸን ጋብ አሪውዲ ገርዳ በሀር ክመሰና አካኸን? የው ወንቀራታትሲ ወንተሳኸ ጋባ ስታት፣ ይና በለድ ኤርትራያትል ዋኒጋኸ ኒአክና ገሪኸዲክ ሓሰቢሳኸ ግን።

ኤርትራየር ጋብ ናውክ እኩላ ግን ይስታኸ አኸ ደንቢ፣ እን እኩልናር ጋቡኸሲ ቋሊሳኸ፣ ላኸክ ኒገር ጋብድ መሀርስና ካያ

አኸቢ፡ እን ጋብ ናውክ፡ እን ይማም/ምምሕዳር በለዱኸሊ ገርዳ ክመሰና ሀብና ግን። ህምቡርትክ ናን ብሊና ጋብ ሓውኑ እርገን፡ እን ይማማት ብሊና ብሪው ናድከል ከደምሮ ናዋጅብዲ ናይዲ እርጉኸ። ደአም እን ይማማት ወሪ ምምሕዳራት ብሊና ብሪ ነበክል አረርሰው ዔላ በርዕደው፡ ከረንደው፡ ሓጋትረውሊ ብሊና ጋብ ናንሱክ ላሪ ገርዳ ሻኸላ። ንኪር ሁመትሊ እን ኤርትሮዮር ምምሕዳራት ናድከል ወሪ ዕባብድ በለድ ኒድከል ናቱሲ ገርዳ ሻው ትግርኛ ጋብ ካይ ግን። ኒንኻ እን እርትሮዮር ጋብ ናውክ እከላ ግን ያኸሲ ወራትድ ቋሊሰላ። ኒዳግል ትግርኛዲ፡ ዓረቢራዲ እማና ፈደረሽን ወክትሊኻ ትከር-ጋብ (official languages) ይሰቱ ሰኸው፡ ሕርየት ደንቢኻ ክድመት ጋብ (working languages) ይሰቱ ሽግስተው ናአክነድ፣ ኤርትሮዮን ናውክ፡ በለድ ቀሓትድ እኸረር ናድ ፈህምስጊድኖኸር፡ ናድ ከደምድኖኸር፣ እና ጋብ ኔዲ ናክታበትዲት ምህሮ ሰልፋ ቀሓትኸሊ መሀርስድኖሎም ወጀቡ እርጉኸ። ንሰና ኒአክና ብነድ፡ እን ትግርኛ ጋብው ካይ ትግርኛስ ግእዝድ ከተበው ናአክነድ፡ እን በለድል አረርሰው ክደመል፡ ሲረኸድኻ መካትባ ክደመል ናቱሲ ዓቅም ሻው አኩኑ፣ እን ገባይል አሪውክ ትግርኛዲ፡ ናክታበት ግእዙኸዲት አርእገው ናአክነድ፡ ክድመትሊ ጎለልስኖኸር ሸሊትኖኸር ከብተነት ዋዲሕ ግን።

ክታበት ብሊና ጋቡሲ ቋላኸድ ይና ጂጋ ሰልፍኸል ተልተልሶ ሀደግሶ ህምበሰና፡ ብሊና ጋብ እን ኤርትሮዮትል እዳናኸድ ነፍዕስትስታኸ፡ ግእዝ ክታበትልድ ሺሮ፡ ናክታበት ላቲንድ ኒአክና፣ እና ግም ናንዱሊ ጨገም በሀር ናዕሎም ኒዋንትና ዋዲሕ ኒአክኒ ዳግል፡ በላይን 1997ር ጃብ ናምህሮ ሰልፋ ቀሓትኸሲ ግእዝ ክታበትድ መሀርሰው ግም ጃበርዲ፣

ናምህርት ኒደንቢ ተርሰው ግም ደንበርዲ፣ ናጋባ ክታብትሲ ቋላኹድ ለጅትል በንሲኒ፣ ናበልጃካ ግእዝድ፣ ናበልጅ ላቲንድ ከተበው አኸኖ ህምበነድ። ጅርምቢ ብሊነው ሰልፋ ምእብሊ ሀሁ ይኖ፣ ፍደላት ግእዙሲ መሀርሰው አከነን፣ ላጋፍድካ ብሊንሲ ላገፍድካ ትግርኘስ ከተብድኖ በኸት አርድንድ። ላቲንሲ እን ግም ጃበርሰና ሊኻር ምእብልድ ተርሲ፣ ናኤርትርዬን አሪውሰነክ እንግሊስ ጋብሲ መሀርሰድኖ ዩኑ ክንቲድንድሎም። ትግርኘኚ ጋብዲ፣ ትግረር ጋብዲ ግእዝድ ከተብሰሰና፣ ብሊንሲ ግእዝድ ከተብና ጨገም እንጋኹ አኸት፣ እና 30 አመታት ደኩውሊ ብሊና አክትበት ገሪው ግእዝድ ከተብሰው ናዋንትና፣ ኒዳግል ናንዲ ሁመትሊ እን ገሪውድ አረርሰኺሰን/ማስ መድያ፣ ሲረኹድካ ብሊና ረዋዲዲ፣ ሓብረር ሕርበት ወሪ ወብሳይትሱዲ አሪውዲትል ስኸረው ስታታት ናውኹ ግእዝድ ከተብሰክ ደለመው ናአክና ኒን ኒላውድ ሰማዕ ግን።

አኸ ደአም ጨገም አርሰሰና እን ጨገም ንሰና ግን ይሮ ኒድ ጋብና ካያ አቅታኹ አኸላ። ኒት ደኸሮ እን ጨገም አወያኹድ እንክሰትሮ ገረሳኹን ያኹድ ሓሰብናዲ ሰተትናዲ ጀረብደኸ። ንድ ሰበትድ በላይን ናጋባ ክታብትሲ ቋላኹድ ዋዲሕድ ፍዲ ጉዲ ይድኖኸር፡ “ኒን ግን እን ደርብ ይነት ካባኹ ያኹ ድጂኒል ገእይድኖኸር” ጀረብደኸ የንታ ግን። ሕርየት ጃብ አኸን ኒደንቢ በላይን ይና ጋባ ክታብትሲ ቋላኹድ ይና ነበክል ጂጅ እዳናኹ ሰኻጋኹና አኸውድ፣ ይና ጋብሲ አወያ ፍደላትድ ከተብኖ ጀረብነት ወንቀርስግኒ፣ ሜሪር ይማም (policy) ግን ይስቶ፣ አሪው ይና አብልክ አኸኖ ናላውድ ድኹኖ፡ “ኒን ግን ናድ ኪዳኹሎም” ይስትንኹን። ንደንቢ ደአም ይነት ቋላ ጋርሊ ይና ላውድ ሓሰሰይኖ፣ ይነድ ጀረብዳኹሲ ይና ላውድ ፍሪርኖኸር፣ ይና ናይ

አኸት አርእኖ ከደምኖኸር ጀረብደኩና።

የዋ እምን ግን፡ ላደንትክ እና ይና በለድል ናን ህምባ እጭጉምሲ ወግምሊ ቱሰነድ፡ “ይና በለድል ነስኮ አጭጉም ዋኑ፡ ብሊና ክታብትድ ጋብና ንስኮት ጀረብደኩማ?” ያኸው ቋላ ደኮክ-ደኮክ ሓወጨት ከስተኸ አኸላ። ደአም እና ቋላ ነወያኸ፡ እን ይና ዋጅብሲ ጉርድ እሰግኒን ሀመልድሮና ገረሳኸው ቋላ ተከከ። ጨገም ይና በለዱኸ ኤርትርዩን ይናኮቀኑር ናድክዲ ላት አኸኖ፡ ኒእንክኒል ከደምኖ ሻኸናኸው ጨገም ግን። እን ሲረኸው ይና ጋብሲ ቋላኸው ጨገም ደአም ኒት እንክኒል ሓሰብኖኸር ደበልትኖኸር ሻኸናኸር ይና ብሊን ይና ላውድ ግን። ይና ጋብዲ ናክታብትዲት ቋላኸው እን ናን እሲኖ ሻኸነውልድ እና ተለዩውሲ ሀደግስሮ ገረስተከ።

1. ብሊን ይና ጋብ ክታብትሲ ቋላኸው ጂጃስትና ጀረብደኩና። ብሊና ክታብት ግእዝድማ እማ ላቲንድ ኪዳኸን ያኸው ደፋእ ይና ጂጃስቲኖኸር፡ ብጅኻነክ ጀረበናኸው ቋላ/ረአይሲ አርእኖኸር ጀረብደኩ። ብሊን እና ጋር ኒስ ተኪን ይና ቋለስ ለጭሕድኖ ዲውነን፡ ይና ጋር አርደት ይናላውድ አኸኖ ገረሰነከን። እን ይናድ ታሚታ ሁመትዲ አዋይንዲ እንቶሰናኻ፡ እን ይና ጀረብናኸውሲ ወራትሊ እርግሰኖ ጨገመለና። እና አወካት ኒል ብሊና ረዋዲትል አኸን ፈይስቡክሊ፡ እና ጂጃ ነወያኸው ተር ዮ ኒዋንትና ፈርሕዳኸውዲ፡ ተለለይሮ ሻኸውዲ ግን።

2. እና ናን ህምብና አዋይንሊ፡ ክታብት ብሊናኸው ለጃ

ደርብድ ፍደላት ግእዙውድ አኸን ላቲኑውድ ዳበረሰና ሀብና ገሪኹዲክ ጀረብዳኹ አኸ ቋልስተተ።

ወላ ድኳ ግእዝ ክታብት ይና በለድል እዳናኹድ ነፍዕስትስታኹዲ፣ ይናኹ ግን ይናኹ ክታብትዲ ኒአክነድ ኒት መለክናኸርዲ፣ ፍሪርናኸርዲ ገሪው አክነን፣ እን 1997ር ደንብክ ላቲንድ ናምሀሮት ተርሰው ይናቀር፣ ብሊና ጋብሲ ከተብኒል ናው አርእናኹዲ ገረሰናኹዲ ላቲን ክታብት ግን። ግእዝ ክታብትሲ አርእኒሉ። ንድኻ እና ሻሎት ይነውሲ እን ናው ገረሰናኹ ላቲን ክታብትድ ከተብድኖኸር ብሊና ክቱብሲ ዳበርድድኖኸር፣ ካቢኖሎኸር ሓዩምስጋ ይኖሎምኸር ሻኸንኹን። ባሕሮ ብሊናኹ 2019ዲኖኹድ ግርጊል ብሊና ሻሎት ላቲንድ መሀርሰውልድ ሻሎታ፣ ዮሴፍ ዳዊት፣ ስዊድን መንደርታኹ፣ ኒሰልፍ ክታብ፣ “ስርብ ወክቱኹ” ያኹ ደለምዶ ባሕሮር ዲቢል ስኩረሰና ኒሃብና ገሪኹዲክ ፈርሕዳኹ ግን። እን ብሊና ክታብት ላቲኑኹ ደአም ኒተርልድ እን ፍደላት ወሪ ሓለጋት ናገለክ እን እዲና ኒድከል ከለብርሳኹ IPA ደለምዳኹ ደርብዲ ፈርጋኹ ኒአክና ገለ አጭጉም ሀምበኩሉ፣ እማ ኔስ ትክስና ጀረብዲርሉ። ሀምቡንትክ ናን፣ ላቲን ፍደል ርት ደሀይ ብሊናኹ “o” ያኹሲ ወከላኹሰና ሀብረ ከተብና ከቲሳኹ ግን። ኒሰናኸር እን 7 ፍደላት ካረው (vowels) ብሊና ጋበል አረርሰው ናውክ እን ላቲንድ ከተብውዲ፣ ነብብደውዲ ከው አሪው ፈሀመና ደርብድ ስኩሮ እላ። ኒዳግልር እን ጨቀጥነድ ነብብስተውዲ አሪውዲ ቀ፣ ጠ፣ ጨኸ ይስተውድ አድሀይ እን ስዳዋኹድ IPAC ደርብድ (ä ኢ, u ኡ, i ኢ, a ኢ, e ኤ, ə ኢ, o ኢ) አኸ ስኩርድድ ሻኹ ግን። ኒሰናኸር እን ሻ ያኹ ደሀይሲ ወከላኹ ሓለገት (ŋ) አኸርድ ሻኹ፣ ከቲነድ እን ላቲን ክታብትሊ ኘ (ñ)

ያኹ ደሀይሲ ወከላኹስና አኾ ከተብሶ ህምበኩ። ንድኻ እን ላቲን ክታብት ብሊናኹ፡ ብሊንድ ካያ አኽጊ ብሊንሲ ክንቲድኖ ጀረበው ናውክ ፈሀምነሰሉ አኾ ኪድሮ ሻኩ ይና ግን።

3. ብሊና ክታብት ግእዝ ፍደላትታኹሲ ቋላኹድ እን ፍደላት ብሊነው ፍሩጋን ሻ፡ሻ። ያኹ ደሀይ ሻው 2003 ደውሊብሊና ጋባ ስኹድ ዩኑኮድ እስታንዳርድል (Unicode Standard) ከሉብርሶ ትዎ ደንብክ፡ ብሊና ጋብሲ ፍደላት ግእዙውድ ኮምፕዩተርድ ከተብና ኒጨገም እንክስቱኹ ይስትሮ ገረሰተኩ። ንድኻ አኻ አዳም ግእዝ ሶፍትወይር አራኹክ፡ ብሊና ጋብሲ ግእዝ ፍደላት ከተብኒል ላሪ ጨገም ሻኽላ ይና ግን። እን ግእዝ ክታብትሲ መሀርስገው ግም ደንበር ደአም፡ እና ክታብት ይና በለድል ገሪኹዲክ ጀረብዳኹ ኒስ ኒድ መሀርሰናኹ በኹት onlineድ አኽን አሪ ደርብ ብስቶሎም ናኹ መሀርድድኖ ገረሰነን ገሪኹዲክ ጀረብዳኹ እርጉኹ። ውረድ ሲረኹድ እን በሪል ብሊንድ ከተበው ናብጅኻነክ ግእዝድ ከተበው ናአክነድ፡ እን ግም ደንበር ናዲ ሕበርሲነ ላት ከደምድኖ በኹት አርድንድ ይና ግን።

እክ ብሊነው እን ልላ አኽኖ ናጋባ ክታብትሲ እን ናው ጀረበና ደርብድ ፍሪርናኹ አዋይንሊ ገእይስትራሲክ፡ በላይን ግእዝድ አኽን ላቲንድ ከተብነድ፡ ናቋለስ ክቱብድ ስኩስድኖኽር ብሊና ጋባ ክቱብሲ ዳበርድኒል ናገርዳ መዓቢድኖኽር ሻኹኹኹ የንታ ግን።

